POŠTARINA PLAĆENA U GOTOVOM

MLADOST

LIST ZA ZABAVU I POUKU SREDNJOŠKOLSKE MLADEŽI

BROJ 3 GOD. II

IZDAJE = PROFESORSKO DRUŠTVO, SEKCIJA ZAGREB

Uređuju: Zdenko Vernić i Pavao Serdar.

Sadržaj:

Strana

KRISTINA SOLVEJGS: Jedno poslanstvo 49
DANKO ANGJELINOVIĆ: Avet 51
„ „ : Olujni Bog 51
VALENTIN GORJANSKI: Neobični doživljaji Boba, Peka i Vilija (Roman) 52
Dr. GAVRA V. GOJKOVIĆ: Prvi petli 52
DRAGUTIN SUPANC: Refleksije 58
RIKARD KATALINIĆ-JERETOV: Lepet krila Serafovih 58
ANTUN BRANKO ŠIMIĆ: Svirač 59
RIKARD KATALINIĆ-JERETOV: Glas zvona 59
Dr. MILAN PRELOG: Risorgimento talijanskoga naroda 60
K. MESARIĆ: Smirenje u jesen 66
VLADO KOVAČIĆ: U sutonu 66
VALERIJAN: Razum nerazumnih 66
VLADO KOVAČIĆ: Jutro u mojoj sobi 68
ZDENKO VERNIĆ: Dionizije i učenici 68
Dr. VLADIMIR NJEGOVAN: Šta je materija? 69
J. S. IVANOV: Suton 71
LISTAK: Broj životinja koje danas žive 72
Pedesetgodišnjica kazališta u Varaždinu 72
Filatelija 72
Književnost: ANTE KOVAČ: Impresije 71
BRANKO BAŠIĆ: Bojne priče 72

»MLADOST«. Izlazit će svaki mjesec po 1 broj na 24 stranice. *Svrha je listu, da odgoji i stvori jednu brojno jaku i modernu nacionalnu generaciju, koja će biti prožeta dubokim osjećajem narodnog jedinstva bez plemenskih podvojenosti i u toj saradnji da okupi sve jugoslovenske kulturne radnike i cjelokupnu srednjoškolsku mladež.* Rukopisi se šalju urednicima Zdenku Verniću, Draškovićeva ul. 34, II. i Pavlu Serdaru, Kolodvorska 17. List se naručuje kod tajnika sekcije P. Serdara, a pretplata se šalje blagajniku sekcije R. Krušnjaku, Palmotićeva 17, A II. Za svih je 10 brojeva pretplata 40 (četrdeset) dinara. I učenici mogu slati svoje sastavke i zagonetke, sve što bude valjalo, uči će u list. Tiskat će se pismom rukopisa latinicom i ćirilicom.

GG. POVJERENICI!

Broj pretplatnika premašio je već znatno 4.000. Molimo, da se požurite s narudžbama, da pretplatnici ne ostanu bez brojeva.

»Mladost«.

Godišnja pretplata 40.— dinara — knjižarska cijena pojedinoga broja 5.— dinara.

Tvornica pokostnih i uljenih boja
ROBERTA ALEXANDRA NASLJED.
WEINBERGER I DRUG
Trgovina boja, četkarske i materijalne robe
Telef. 6-72 ZAGREB Ilica 40

*

GLAVNO SKLADIŠTE PROIZVODA
„DRAGICE“
INDUSTRIJE KEMIČKIH PROIZVODA
ZAGREB ILICA BR. 73

M * L * A * D * O * S * T

GOD. II. ZAGREB 1923. BROJ 3.

KRISTINA SOLVEJGS:

JEDNO POSLANSTVO.

SVOMU OCU KOJI NA MIHAJLU POČIVA

Priča.

Od Lovčena do Triglava, od Dunava do Jadranskog mora lete lastavice i čiope, te ptice srodnice. Jedne su kućne i selice blagog podneblja, druge su veće, divlje, ali isto selice što dolaze iz prekomorskog juga, na naš jug. Jedne su tihe i mile, druge bučne i kriještave, a obje umne i zabavne. Ljudi ih vole, jer s njima se proljeće nastanjuje. A svako ih bilje cijeni, na svoj način, dakako. Jer te sveze izmed carstva prirode i carstva duša nama su nepoznate premda opstoje.... a izmed carstva vidljivih i nevidljivih duša, to je pak jedna od najvećih tajna svemira.

Dakle jedna se lastavica napajala na izvoru, recimo, na izvorima, koji su gurahu između valovitog kamenja Crne Gore, okolo Njeguša. Ne samo da je žubor vode bio veseo, ali iz svakog je kamena rasla u vodi P o t o č n i c a, viša no obične, plava kao nebo vedro tog znamenitog dana i rasvjetljivala je sivi kamen svojom mladosti.

— Idem do Boke Kotorske, reče lasta cvijeću. Što hoćeš, da tamo kažem?

— Reci da smo uvijek spremne. Da nas nebo gleda, a voda napaja, da smo vjerne kamenu sivome Ali smo i ljubavi željne. To je tako u nama.

I lasta odleti. Tanke stabljike ustitrahu pod silom pada vode.

Č i o p e primiše poruku u Kotoru i razumješe je. Uzvrćeše do kule Boškovićeve i tamo o sutonu, dočim sjeni padahu na čudni zaljev, te se u nj svaka maslina zrcalijaše, rekoše s m o k v i:

— Potočnice Crnogorske kažu, da su one vjerne, ali željne ljubavi.

Smokva se nasmije.

— Ta ko je vjerniji od nas! Iščupaju nas, a mi probijemo i živi kamen, a ljubav?! . . .

— — — — — — — — — —

— A ljubav?! upitaše čiope kotorske one druge, koje razapinju mahnito svoja krila poviše Dubrovnika u kome se Trilogija odavna odigravaše.

Zamamne li riječi! Ona dopre od kljuna do kljuna sve do Lapada (a čiopa ju je nosila) i tu pane na čempresе Sv. Mihaila, koji stoje nad grobovima stare gospode i pomorskog svijeta.

Čempresi gledahu u visine, a teški podjemni rad njihovog korjena dodavaše novu snagu tamnom im pogledu.

— Ljubav?! — Tu valja razmišljati. Niko ne poriče čempresima ozbilini život, naučnost i poetični dar.

Jeli ljubav živa ili mrtva stvar?

— Ja bih reko, da je živa, — šapne jedan mali čempresić.

— Doista, reče stari čempres, i ako čuvamo mrtve, mnogi su od njih u životu vrijedno radili i njihova dobrota nije ostala u grobu. To mi svi znamo.

— To se svud proglasilo, reče mu drug; jer oni važni, oni slavni, koje sprovedoše do nas, u ovom počivalištu, bjehu praćeni od ljudstva, od suza; ovdje se čulo što su bili, što se s njima izgubilo.

— A kojiput dođe pjesnik, proslijedi prvi, na jedan grob, te ga okiti — — i sve pripovijeda kao živome biću, a to on govori za nas, nije li?i tu se čuje nešto prodirno, snažno, bolno. Jest! to je živa stvar.

— Je li ljubav isto što i dobrota? zapita najstariji čempres.

Noć padaše, sve umuknu, krijesovi se oglasiše u travi. Između čempresa i grobova nešto se vezivalo, a između čempresa i zvijezda nešto je odisalo.

To bi prvo vijeće jednog važnog poslanstva.

U jutro stari, veličanstveni čempres, u dogovoru s drugima reče čiopi, koja bješe prenoćila na krovu male crkvice: — Hajde, ptico, dalje! Davaj nalog trojni brzokrilim sestrama, da se upitaju: š t o j e l j u b a v, i da li j e l j u b a v i s t o š t o i d o b r o t a? Hajde u sve krajeve koji razumijevaju jezik naš (jezik ovih slavnih ljudi ovdje u grobovima i nad grobovima), neka sva stabla, drvlja, cvijeće, žita, vode i gore potraže i promisle. Ne zaboravi, da je sve vezano s čovjekom — dakle prouči odnošaj — naš — rječit, a bez riječi — s tim gospodarom kog mi stražimo vjerno i ako je on kraćeg života nego li mi.

— Povrati se prije jeseni, ne gubi vremena, jer m i r oko Mihajla za stalno ne opstoji nigdje drugdje, to barem mi slutimo.

Čiopa odleti do grebena Bakse gdje ispod gnijezda rastijaše vrijes i divlji leandri, koji se njoj obveseliše.

— Kad obiđeš sve ono što mi ne poznamo tad ćeš nam Ti reći, a i mi ćemo Ti odgovoriti. Mi smo radosni što Ti tako pitaš, rekoše joj leandri. A druga je čiopa izmijeni iz gnijezda i ova dopre do S p l j e t a.

Ispod Jupitrova hrama ležaše Sfinga, i mali cvijet šeboja.

Čiopa se spusti, dirnu biljku i pogleda u oko čudovišta:

— Š t o j e l j u b a v, — i d a l i j e l j u b a v i s t o š t o d o b r o t a?

— Gledaj Sfingu, šapne mu šeboj. Kažu, da je sva pamet svijeta u njezinoj ljubavi.

Čiopa procrta uglaste letaje i sakrije se za čas do šeboja. Sfingine oči bjehu doista duboke, ali još od vremena Edipova ona je šutila.

— Strpeljiva je, izvinjavaše je šeboj. Sve na sebe prima. Ako se jednom vratiš, biću i ja odrastao, pa ću ti odgovoriti, možda ja, a možda mi oboje.

Čiopa odleti do N e r e t v e, sađe u Hercegovinu, nađe se na polju širokom, obrubljenom amo tamo grmljem od š i p a k a.

Mlada zelenkasta zob rastijaše u polju, a ispod šipka vezla vez Hercegovka, te ovce čuvala na strani.

— Kako bi se moglo tom čeljadetu staviti to važno pitanje, razmišljaše ptica.

Hercegovka je pjevala vezući:

»Oj rumeni šipče,
»Zaludu ti niče
»U grmlju zelenom.
»Dan se diže, na platno
»Iglica gmiže
»Za sirotu djevojku.
»On pođe i više ne dođe!
»Zob raste i ovca pase,
»A njegov život u ratu uvene...
»Umro jadan, a bez mene.
»Oj svijete, kad ćeš iscijelit
»Sve te rane
»Ljuto zadane.

— Tu nije ništa dobra za mene, šapne čiopa (to jest mahne krilom), i odleti.

Dospije do jedne kućice na po puta od Mostara. Tu bješe lastavica zavila gnijezdo i upravo je nosila hranu svojim lasticama. Vrlo se obradova južnoj rođakinji, te primi od nje nalog: »Poštovano Vijeće dubrovačkih Čempresa na Mihajlu, traži objašnjenje ljubavi, pače, tačnije: Što je ljubav i da li je ljubav isto što dobrota?

Lastavica pogleda u gnijezdo — i ona to odma razabere! Ali bijaše umna, odgojena u samoći, shvati da je to široko pitanje (ne radi se tek o malom, sretnom gnijezdu), zamoli čiopu, da odvrati poštovanom Vijeću: »Ona će preuzeti lastavice Sarajevske, a čiopa neka se povrati u nje doma, prije jeseni.

— Da, znaš sestro, prije no se odselimo i proletimo preko Krfa, sinje more.«

Za stalno nećemo saznati kako je mogla lastavica da javi ovaj nalog do Mostara. Ali to bješe istinska ptica, te njena druga poleti ispod rimskog mosta u Mostaru i tu stane na trstici.

Sunce zalažaše. Iz susjedstva jedno tanko zvono zakuca na prozirnom zvoniku manastira Svetog Franciska (onog istog, koji se odavna razgovarao s vodom, sa suncem i s pticama), a na Džamiji Mujezin zapjeva večernju molitvu. Muslimani koji prolažahu na mostu, ukočiše se na tlima, dočim voda tecijaše živo u zavojima.

»Što je ljubav?« — šapne ptica doletivši do jedne pobližnje bašte — gdje su lale sklapale svoje latice, a šarovite im haljine usplamtile i uzdrhtale. — Baštom šetali se ljudi na englesku odjeveni. Govorahu o tvornicama, o novcu, o duhanu i o pivu, bešćutni ljepoti sutona i lala.

Lastavica ne razumje ni slova; samo se prignu do lala pa ih tihano zapita?

— Što je ljubav — i je li isto što dobrota?

— Odleti sestro, ostavi taj kraj, rekoše joj lale uzbunjene. Nas će doskora nestati. Iščupaće svu zelen, a i nas s njome. Oteti će skromnoj ženi poeziju vezova (jer ona po našem obrascu veze) i ljepotu nošnje; pretvoriće okolinu u vještačku džamiju (pivaru s dimnjacima!), iz koje će dim ugljeni trovati vazduh, a ni zvono iz manastira, ni pjev mujezina ne će se više oglašivati. To se zove »Industrijalizacija« do kraja.

— Strašnog li imena! usklikne lastavica.

— Osckoli se, ptiče, poleti dalje! Ljubav — i dobrota — i sloga, za stalno opstoje. To mi jutrom rano i pod večer osjećamo.

— Hvala ti, krasni cvijete! teška je to zadaća za moju malu glavu.

— I ljepušnu doista, tješile je mostarske lale, i ptica prenoćivši u gnijezdu ispod mosta potraži drugaricu, kojoj sve tačno ispripovijedi i koja je zamijeni, pa poleti do Sarajeva.

Jaoh! kakva je tu vreva i graja. Sarajevska čaršija prepuna ljudi, svakovrsne robe, šarena nereda. Zato lasta sustajaše nad krovovima dućana, dišući teško. — Ali narod se najviše skupljavao oko jednog ćoška gdje se prodavao papir ili novine, i to prvi broj jednog novog lista: »Mi«, zvatog. Katranski se vonj širio iz tog papira, a živi bijahu usklici raznolikog svijeta: Evo mi! — daj, Mi, amo, Mi! — slušaj, Mi — pazi, Mi!

— Dali samo »Mi«, ili »Mi« svi? začu se jedan glas. Bio to čovjek s guslama i vedrim zdravim očima.

Lastavica ga zavoli i stane ga skromno slijediti. On je držao novine u ruci, te se ukloni od svijeta, sjede na travu jednog malog perivoja, nedaleko platana — vodoklena, i stade čitat.

U tri razna pisma bjehu pisani članci: ćirilicom, latinicom, muslimanštinom, taj »Mi« stajaše kao crtež različan, a opet isto kazivaše. Lastavica je slušala novost, te se od vodoklena bujnog spuštavaše u oči poluzatvorene umjetnika i u njegova izrazita usta.

Svi su guslari pjesnici, tako i ovaj. Čita, pa gleda lastavicu, pak uzme gusle i zapjeva.

»»Mi« smo braća jedne zemlje sinci,
»Svaki svoj, ali svaki njezin,
»Snaga nam je u toj sretnoj slozi;
»Moć je naša u toj svetoj snazi.
»»Mi« neodvojeni,
»»Mi« u bratstvu odgajani
»»Mi« rodu posvećeni,
»»Mi« mnogovrsni, a pak svi jedni.

— Oj ti, lasto! ptico roda našeg, nosi dalje riječi ove! — — — — — —

— Za stalno će on sve meni da kaže, žamori sretna lastavica, ali kako bi me on razumio? S travom i s lišćem i cvijećem to ide sve lasno — — — a dotle sunce zalažaše i sa svih strana razliježu se večernji, sarajevski glasovi. To zvona, to doživi Mujezina, to svakojaki zvonci, a sve to jedan polet — — —

I guslar ustane i prekrsti se... on čuje poziv tajni zvona, stoji tu i misli, kao da je on sam cijeli narod.

— — — — — — — — — — — —

Lastavica prenoći u gnijezdu neke dobre komšije laste, koja stanovaše pod krovom avlije rijeke Miljacke.

Odmah joj povjeri poslanstvo i neko nezadovoljstvo, što nije stavila ta pitanja guslaru.

»— Preuzmi ti sad nalog, odleti sestro do Beograda, ja ću tvoje gnijezdo čuvati!

Tako ćemo ko u kolu obići naše zemlje na vrijeme.

Lastavica bijaše dobra, a to će reći pametna. Preuzme zadaću, te oprostivši se od lastića, bez oklijevanja preleti sve do Valjeva.

Tu se širilo polje žita; klasje stajaše visoko, snažno u sunčanom zlatu.

Osjećaj mira, topline, blagostanja obuzme lastavicu; ona se prošeta nad klasjem i počne razgovor.

— Daleko odavle stoji Čempresovo Vijeće kraj grada Dubrovnika. Ovo se uznemirilo (ja bar tako mislim!) za neku veliku stvar, te traži odgovor na ovo

pitanje: »što je ljubav, je li ljubav isto što dobrota?« — Ovaj nalog, ispitivanje, istraživanje, predan je slavnom Rodu Lastavica, koje obilaze u tu svrhu svu zemlju istojezičnu od Lovćena do Triglava, od Jadranskog mora do Dunava.

— Meni se čini, da vi o tome nešto znate, milo klasje, jer se osjećam između Vas kao kod kuće. —

Tanki vjetar sklone glavu klasja, te doista ovo odgovori:

— Ta, mi jesmo od kuće i od svih kuća. Što nosimo visoko i ponosno, to je zrno što sazdrijeva i koje se koše, ali ne na žalost, već u korist.

— Svaki od nas klas, bude izmlaćen, a svako od nas zrno, samljeveno. A to je potrebno, da se pretvorimo u brašno bijelo i slatko, a od toga brašna mijesi se nešto, što daje zdravlje i snagu svakome ljudskome čedu...

— Da nije to ljubav?! ushiti se lastavica.

— To se zove kruh; dati kruha bratu svome, to je djelo ljubavi.

— Tad je kruh ljubav?! ponovi ptica.

— A ko učini djelo ljubavi, taj je dobar, nastavi klas. — Evo, mi ti kazujemo što znamo; sad pođi do Beograda, da proučiš što možeš. Onamo se proslavio za navijek kralj Petar, kad je ušao siromak u svoj ispražnjeni grad — — — — neka ti to orahovo stablo priča; ti ćeš ga putem naći.

Doista sva znatiželja, koje jedna lastavica može biti sposobna, uđe u tu lijepu i umnu pticu.

Veselo se ona udalji kljucnuvši i koje zrno toplog brašnovitog klasa, te dospije blizu Beograda i ustavi se na granatom stablu oraha.

»Živjeli orasi!«... »Rasli orasi!« to ona odma začuje u sredini miomirisnog drva, iz kojega struji neka magnetska sila.

»Živjeli orasi!«... »Rasli orasi!« to ona odma zacvrkuta, a tad je stablo usvoji, te stane joj pričati:

— Ti oblijetaš zemlju za nauku, pa neka ti ova pripovijest bude i na radost, reče orah. — Žito je ozbiljna trava s klasom; slušaj dakle o kralju Petru, kako te ono nagovorilo:

Bilo je to godine 1916.* Ti se nijesi bila ni rodila, a mi smo tek bili mlađi nego li danas. Nije bilo žita posijana, ni grožđa ubrana. Sve umuklo u zemlji i oko nje. Neprijatelj osvojio Srbiju, zauzeo Beograd, plijenio, palio, otimao, ubijao. Pak se prekovratilo kolo sreće. Neprijatelj se odalečivao, a naši slavni, a izmoreni kušali da se vrate u prestolnicu. — Ko pravi orah, ja sam žućeo, ali još dobro čuvao svoje baršunasto lišće.

— Tako i jest, šapne lastavica, milujući svježi i meki orahov list.

— ... I davao zdrele orahe vojsci, — a kakvoj vojsci! Bosoj i jadnoj, ali veličanstvenoj u svome siromaštvu. — I evo izmed vojnika jednog sijedog, uspravnog zapovjednika s obrvama kao Tvoja krila, čela vedra i ponosna, na nekim jadnim taljigama s istrošenom kabanicom — — —

— Pušti nas kralju, ovde, da odahnemo eto ispod oraha! reče mu služba naokolo.

— Bilo Vam djeco, ali samo do noći. Zavjetovao sam se: ući ću u grad noćas. —

»Sve zaspi u mom hladu. Ali on ne spava.

On je otac ove izmorene djece! Misli, te misli, pa na glas: »Kažu, da su Austrijanci ostavili grad! Zašto ne bi tako bilo? Bog je velik!« Na licu mu se opažalo kao svijetlo od zapada sunca, a ovo bješe odavna utonulo. — Čujem, da moli, ko da je u Zadužbini, i moje lišće, od smilovanja, stade tiho da pada amo tamo po zemlji.

Prije ponoći ustane kralj pak pješice s jednim dijelom čete svoje iščezne — — —.

— — — — — — — — — — — — —

(Nastavit će se.)

———

* Pisac je slušao od pokojnog Milenka Vesnića, ministra u Parizu, ovu pripovijest, o kojoj je on tvrdio, da je historički istinita.

AVET

Ko avet mjesec putuje vedrinom,
Strah se uz gomile šulja,
U škrapi more treperi milinom
I mrtvu djevojku ljulja.

Nad mjesečinom, kao žrec nad žrtvom,
Sablasno zakriča čigra,
Mjesec se kosom rasutom i mrtvom
Srebrnim prstima igra.

OLUJNI BOG

Olujna ponoć puna mračnih zala
Na licu neba razroko se smrče,
Pandžama šturim preko tmastih vala
Jauke zgrče i jecaje frče.

Bog jedan srdit po dnu mora stupa,
Dubine muti i glogolje grca,
Trozubom oštrim o pećine lupa;
Pod mojom lađom tri mu čujem srca.

Kroz tamu vjetar juri sve to bliže:
Masline zviždu, morski tjesnac ciči,
Lađa se trza, bog se iz dna diže,
A u mom srcu grabilica kriči.

Zagreb **Danko Angjelinović**

NEOBIČNI DOŽIVLJAJI BOBA, PEKA I VILIJA.

HUMORISTIČKI ROMAN VALENTINA GORJANSKOGA.

O malenima za velike,
o velikima za male.

GLAVA PETA

u kojoj čitalac upoznaje Pekova oca.

Otac je Pekov bio čudan čovjek. Deset je tome godina da je došao u Novi Reims — u gradić, gdje se događa sve što se ovdje opisuje.

Došao je kao udovac s malim Pekom na rukama i odmah je izašao na glas. Razglasio je da je majstor u građenju tajnih brava.

U tihome Novom Reimsu odmah se našao velik broj ljudi koji su imali tajne. Majstora su Dorkinsa obasuli naručbama. Supruzi što su do tada živjeli bez ikakovih tajna jedno pred drugim, odjednoć su zaželjeli da imadu ormariće s tajnim zatvorom. Domaćicama se prohtjelo da imadu tajne brave na vratima svojih spremnica pošto ih je spopala sumnjičavost spram služavki, a služavke su sa svoje strane išle s naručbama misteru Dorkinsu i govorile jedna drugoj:

— Domaćine su radoznale i zacijelo prekapaju naše kovčege da se uvjere ne krademo li mi šećer i smotke...

Dolazak mistera Dorkinsa otkrio je do sada skriveni čir u odnošajima stanovništva Novoga Reimsa — naročito uzajamno nepovjerenje.

Mister Dorkins pravio je savjesno svoje brave, kad li mu se dogodila nezgoda. Bio je izmislio lukavu i oštroumnu tajnu bravu na neizgorivoj kasi na pošti. Načelnik pošte primio je krupnu svotu novaca da njima isplati mirovine umirovljenim činovnicima Novoga Reimsa; spremio je te novce u kasu, a kad je došlo vrijeme za isplatu, zaboravio je kako se otvara brava. Pozvao je mistera Dorkinsa koji na sveopće nezadovoljstvo također nije znao ništa da učini. Umirovljeni činovnici zahtijevali su novce od načelnika pošte, načelnik pošte zahtijevao je od mistera Dorkinsa da smjesta otvori kasu, a mister Dorkins nikako nije mogao da se dosjeti tajni što ju je sam izmislio. Na pošti se dnevice sabiralo vrlo mnogo svijeta. Razmišljali su, rasuđivali, savjetovali, pušili. Netko koji je pratio po časopisima uspjehe tehnike predloži da se neizgoriva kasa otvori uz pomoć »zgusnutoga zraka«. Taj je čovjek dobio dostojan odgovor od dostojne jedne građanke. Ona je rekla, da je u prostoriji poštanskoga ureda u ovaj mah zrak zgusnut koliko je to god moguće, te kada bi sredstvo, što ga se preporučuje uopće djelovalo, vratašca bi se kase već davno morala rastaliti.

Mister Dorkins nekoliko je puta noćio na pošti i čitave je dane prosjedio pred kasom nastojeći da se sjeti tajne.

Umirovljeni činovnici osuđivali poštu, plakali i tužili se na bijedu. Jedan od njih — najneprijatniji i najtvrdoglaviji — obećavao je da će se još danas poslije ručka utopiti. Uspjelo je, da ga spase u posljednji čas. Nekoliko dobročinaca šćepalo ga u isti čas, kad je s komadićem sapuna i plivaćim mjehurima pod pazuhom tugaljivo glavinjao obalom rijeke. Činovnik se otiskivao i vikao. Očito je ozbiljno odlučio da se rastane sa životom.

U jutro devetoga dana nekoliko se iskusnih radnika spremilo da razbije vratašca kase. Da uzmognu spretnije raditi namislili su da kasu odmaknu od zida uz koji je bila čvrsto prislonjena. Kad su odmaknuli kasu, svi su nazočni ahnuli. U kasi nije bilo stražnje stijene te se novci mogli uzeti a da se ne pokvari lijepi predmet.

Od toga je vremena prošlo oduševljenje za tajne brave i mister Dorkins, otac maloga Peka, ostao je bez posla.

Pošto je bio čovjek vrlo odličan na području maštovitih poduzeća to je izmišljao za se najneobičnija zvanja te samo što nije postao rezbarom za napise na nadgrobnim spomenicima. Ali mu se i ovdje dogodila nezgoda. Zamijenio je jednom napise na dva spomenika. Na ploči koja je trebala da pokriva prah novčara koji je umro od pretilosti, izrezao je riječi što ih je naručila majka koja je izgubila dvomjesečno dijete:

»Spavaj mirno, nježno, bezgrješno stvorenje.«

Svi oni koji su poznavali život novčarev mogli su vrlo mnogo toga da reku protiv bezgrješnosti njegove, te ih je vrlo uzbudila rasijanost majstorova. Samo nesretna je mati bila, kako se čini, štaviše zadovoljna kada je na spomeniku djetetovu ugledala napis:

»— poštovanom dobrotvoru —«

Ona nije ni željela da se napis ispravi, pošto je zadovoljavao materinsko njeno samoljublje.

Ipak posao s nadgrobnim napisima mistera Dorkinsa nije polazio za rukom te je on poslije toga promijenio još nekoliko zvanja. Jedno od njih bilo je vrlo originalno. Stao je da pravi brnjice za mačke. Mora se zamisliti kako bi krasan život nastao za mišje stanovništvo Novoga Reimsa, ali brnjice za mačke nitko nije htio da kupuje.

Otac se Pekov ipak napokon snašao. Otvorio je gostionicu s imenom: »Kolijevka dobroj mamici«. Zasebna je odlika te uredbe bila ta, da se rum i viski točili posjetiocima ne u čašama, nego u osobitim bočicama s gumenim dudicama. Pijanicama Novoga Reimsa vrlo se svidjelo ovo usavršenje i gostionica mistera Dorkinsa nikada nije bila prazna.

— U-a, U-a! — vikale su pijanice. — U-a! Beba hoće još dudicu!

Domaćin je znao da vodi svoj posao i u času našega poznanstva s Pekom, otac je njegov bio već imućan čovjek.

Treba li da se reče da je Riđi Džoni bio jedan od najnemirnije dječice u »kolijevci k dobroj mamici«?

Toga je dana došao pred večer, dugo je pio ili bolje dudao viski i pod kraj je počeo da nagovještava onima koji su bili oko njega da će vrlo vjerojatno naskoro smoći, da čitave tjedne ne izlazi iz kolijevke, pošto će da se obogati te će imati mnogo novaca.

Da je Bob znao što to smišlja Riđi Džoni, ne bi on bio tako miran.

Kasno na večer Džoni je došao k tetki Gops. Ali između njih nije došlo do ozbiljna razgovora. Bratić je bio pijan kao zemlja te nije štaviše mogao ni da ispuni svoga obećanja — da nalupa Boba. Dječak je bez ikakva uznemirivanja prospavao do jutra.

GLAVA ŠESTA

o Pekovu zavodu za osiguravanje i o tome kako ćudoredni Sem hoće da zaradi čokoladu.

U jutro narednoga dana Pek je došao u školu za pola sata ranije. Ušao je u razred te je sjednuvši na obično svoje mjesto izvadio iz kožnate torbe bilježnicu. Proveo je nekoliko ispravaka olovkom te je stao nešto da sračunava. Lice je Pekovo bilo vrlo ozbiljno, štaviše gotovo i zabrinuto.

— Evo me k tebi, Pek! — začuje se veseli glas.

— Zdravo, Tom. Kako zdravlje? Ako si došao po poslu, ja sam tvoj sluga.

— Da, Pek. Došao sam da osiguram računsku zadaćnicu.

— To možeš, Tom. Uplati osigurninu i daj ovamo zadaćnicu. Ja osiguravam samo nove primjerke.

— Evo novaca, Pek! A evo i zadaćnice...

— Vrlo dobro! Ja ću ti odmah ispostaviti priznanicu.

— Reci, Pek, zarađuješ li ti mnogo svojim zavodom za osiguravanje?...

— Kako kada, Tom. Sve ti se to osniva na riziku. Ako ti izgubiš zadaćnicu ili je tako zamrljaš da ti prijeti kazna od učitelja, ja moram da izdam novu. Ima sretnih mjeseci, kada ne treba da izdajem više nego svega dvije tri zadaćnice, ali ovaj me tjedan gotovo uništio...

Pek je solidno uzdahnuo udarivši se po džepu.

— Kako to, Pek?

— Vrlo jednostavno. Svemu je kriv Hari. On je načinio prekrasnu štrcaljku i donio je u razred bocu s vodom da nas poštrca prije sata. Bocu je postavio iza vratiju, a podvornikova je žena slučajno postavila na isto mjesto bocu s crnilom. Hari je nagrabio u štrcaljku mjesto vode crnila. Mi smo sve priredili za diktat i otvorili naše zadaćnice. Najednom nas polije kiša crnila. Iskvarilo se jedanaest zadaćnica. Hvala Bogu, moj je zavod časno izvršio svoju zadaću. Izdao sam čitavu zalihu. Četvorica su dobili novaca, jer nije bilo dosta zadaćnica...

— Da, čuo sam o tome, Pek. To je bio velik gubitak.

— Malen nije bio! Ali zato kakova reklama! Sad se malone čitava škola osigurala kod mene... Ali evo ti, Tom, priznanice i čuvaj, molim te, zadaćnicu svoju, jer vi ste svi postali malo neurednima. Tako ćete me brzo učiniti prosjakom...

Pek ustane sa svoga mjesta i pričvrsti na zidu mali oglas:

Dom alkimista u 16. veku po Petru Brueghelu.

PEKOV

zavod za osiguranje.

Novi način osiguranja! Svaki đak kojega je učitelj kaznio poradi bilo kakove krivnje, a on je osiguran u mojemu zavodu, dobiva smjesta pločicu čokolade.

Pobliži podaci dobivaju se kod Peka posve besplatno.

Djeca su, sabirući se u razredu, prilazila i čitala što je pisalo na oglasu. Isticala su mišljenja svoja. Nekoliko ih se odmah osiguralo i donijelo Peku novaca.

Istoga se toga dana jedan od dječaka iz nižega razreda uvjerio, da se čokolada, što je izdaje Pek kao osigurnu premiju, odlikuje krasnim svojstvima.

Stvar se dogodila za vrijeme nauka vjere. Ljenivac Grekson nije naučio kod kuće molitvu pred snom, te mu je učitelj zapovjedio da molitvu nauči u razredu.

Grekson se savjesno primio posla, te je marljivo zaronio u molitvenik.

Svi su se bavili svojima dužnostima, kad li se odjednoć začuje glasno hrkanje.

Ljenivac je Grekson zaspao pod satom. To je bio događaj, koji je prešao običajne međe.

— Grekson! — zaviče učitelj. Hrkanje se na to još pojačalo.

Učitelj, mister Grosveld, priđe k brižnomu učeniku, koji se bio toplo prislonio licem uz molitvenik, te je neko vrijeme gledao u ljenivca prijekorno i sažalno.

Zatim je lagani ali osjetljivi udarac s ravnalom trgnuo Greksona iz carstva sanja.

— Ti ostaješ danas u školi dva sata poslije škole! — reče mister Grosveld učeniku, koji dugo nije mogao da razumije što je s njime i gdje je on. Napokon je dječak, otrijezniviši se od krjepkoga sna, stao da se brani:

— Ja nijesam kriv, mister Grosveld! Nijesam kriv, uvjeravam vas! —

— To mi se sviđa! A tko je onda kriv? — usklikne učitelj.

— Nijesam kriv, — ponovio je dječak. — Učio sam molitvu pred snom. Vrlo sam često ponavljao rečenicu: »... miran i nesmetan san daruj mi...« A evo, Bog me uslišao. Zato sam i zaspao. Molim vas, oprostite mi, mister Grosveld!

U razredu se razlegne jednoglasni smijeh.

Za vrijeme odmora dječaci su se sjatili oko Peka. Sviju je njih vrlo zanimalo da gledaju, kako će zavod za osiguranje isplatiti premiju, koja je spadala Greksonu — pločicu čokolade.

Pek je kao uvijek pošteno izvršio svoju dužnost.

— Koliko vremena treba da ostaneš poslije škole? —

— Ravno dva sata, Pek.

— Imaš li svjedoka?

— Cio razred može to da potvrdi, Pek...

— Dobro. Ako je tako, onda ćeš dobiti čokoladu... —

Mnogima se skupila slina, kad je Grekson spremio u usta prvi komadić čokolade.

— Gle sretnika! —

— Za dva penija on je dobio pločicu, koja stoji tri put toliko.

— Divan je dječak taj Pek. Izdaje čokoladu, a sam je ne jede...

— Zašto si ti danas tako tužan? — upita Bob Sema, tihoga i skromnoga dječaka, koji je bio poznat poradi ćudorednosti svoje.

— Ah, Bob! Ja sve smišljam, kakovu bih ja mogao počiniti nevaljanštinu, da budem kažnjen. I ja sam se osigurao kod Peka, a meni bi se danas tako jako htjelo slađanoga...

U glavi je Bobovoj sinula misao.

— Znaš li, Sem, ja ću ti možda pomoći da zaradiš pločicu čokolade!

— Molim te, pomogni mi, Bob. Budi tako dobar. Ja sam te uvijek držao dobrim prijateljem.

— Vrlo rado, Sem. Ne misli da je lako zaslužiti kaznu. Nimalo to nije lako. Čovjek mora da ima mnogo otkrivalačke mašte da uzmogne svaki dan izmišljati sve nove i nove nepodopštine.

— Pa dakako, ja to znam — iskusno je potvrđivao skromni Sem.

— Tako dakle! Ti si, Sem, krasan momak, samo što si odviše pokoran. Sad ću ja da ti predložim posao. Ako ga ti izvršiš u isti ćeš mah imati dvostruku korist: dobit ćeš kaznu s čokoladom i steći ćeš poštovanje tvojih drugova.

— Slažem se s time da učinim sve, što od mene ovisi — odgovori Sem vrlo pripravno.

— Ako je tako onda dođi poslije škole u školski vrt. Ja ću ti reći što treba da učiniš...

Dječaci se sastali u školskom vrtu kad se obuka svršila, te je samo ljenivac Grekson sjedio u razredu sladeći se čokoladom, kojom je on postupao što je više mogao oprezno, rastežući užitak za čitavo vrijeme kazne.

Bob je doveo Sema do prozora male sobice što je u školi služila kao fizikalni kabinet i kao kemijski laboratorij. Tamo je bilo vrlo mnogo vrlo zanimljivih predmeta počevši od globusa i sunčanoga sistema do električnih strojeva i Segnerova kola.

— Mili moj Sem! Pogledaj ovaj prozor. Ne čini li se tebi da je on preuzak a da bih ja mogao da proljezem kroza nj?

— Da, Bob. Meni se čini da si ti zato malo preširok.

— A zato ja ipak moram da uzmem koješta odavle...

— To jest, kako uzmeš?

— Vrlo jednostavno. Bez pitanja! Ali umiri se, Sem. Radi se o kemijskom pokusu, za koji mi svakako treba natrij...

— Ah, ti se dakle baviš kemijom? Gle ti momka i pô. I meni se kemija užasno sviđa...

— Da, Sem! Ja se bavim kemijom. Hoću da provedem kojekakova otkrića i različite izume na tome polju. Ako mi ti pomogneš, to ne ćeš ni najmanje sagriješiti. Poradi nauke vrlo se mnogo toga smije dopustiti... Zar se ti s ovim ne slažeš?

— Slažem, Bob. Sada sve razumijem. Ja treba da uzmem iz laboratorija bočicu s natrijem i da je predam tebi.

— Izvrsno si razumio, Sem. Ja bih to mogao sve i sam da učinim, ali sam nažalost preširokih pleća. Ti, kako si mršav, mogao bi da se provučeš i kroz grlo boce...

Bob nije lagao. On se doista odlikovao junačkim grudima i širokim ramenima uz inače nevisoki stas. A što se tiče Sema, to je Bob i ovdje imao pravo. Sem je privlačio pažnju mršavošću svojom i bljedoćom, te je poradi njega mati njegova postojano tugovala.

Pošto je prozor bio prilično visoko od zemlje, to je Bob, raskoračivši noge naširoko i uprijevši se glavom o zid, predložio Semu da mu se popne na ramena i da onda tako prodre u laboratorij.

Ova se gimnastička tačka sjajno svršila. Sem se provukao kroz prozor, našao bočicu s natrijem, što ju je bio dobro upamtio od školskih pokusa kod dobivanja vodika, te ju je predao Bobu.

Bob je bio izvanredno zadovoljan ovom operacijom. Milostivo je potreptao Sema po zatiljku te mu je rekao:

— Hvala ti, Sem. Sutra će mister Grosveld otkriti izniknuće natrija. On će pitati po razredu tko je to učinio, ti ćeš ustati i priznati. Samo se sobom razumije da ne ćeš o meni reći ni riječi. Kazna je neizbježiva i ti ćeš dobiti čokoladu.

— Vrlo sam ti zahvalan, Bob. Istina, meni nije najugodnije pri duši, ali ja mislim da je to od toga što nijesam navikao ozbiljnim poslovima. Poslije kazne ja ću se opet osigurati kod Peka, a ti ćeš me možda opet naučiti da učinim nešto zanimljivo.

Sem se učtivo poklonio Bobu te se požurio kući.

— Čudnovato! — razmišljao je međutim Bob. — Sem uči izvrsno, čita mnogo knjiga, a uza sve to ipak je budala, kakovih je malo na svijetu!

Bob je bočicu zamotao u papir te ju je oprezno ponio kući da ne prolije petroleja u kojemu se natrij obično sprema, pošto se ta ruda prebrzo spaja s vodikom, te se može da čuva samo u masnim tvarima, koje ne sadržavaju kisika.

GLAVA SEDMA

o koristi izložbe Pristaša trezvenosti i o prijateljskom razgovoru milih rođaka kraj čaše viskija.

Toga je dana na večer Riđi Džoni opet posjetio tetku Gops. Ostavio je sve do posljednjega penija u »kolijevci k dobroj mamici« — ali dakako da nije ugasio vječne svoje žeđe, koja ga je žegla i mučila, kao da je pojeo deset kila prekuhane soli.

— Evo i mene, draga Pepi! Kako si mi?

— Zar ja mogu da rečem »dobro«? — odgovori tetka Gops. — Živim sve po staromu. Trpim. Ali ja ne ropćem. Sam je Gospod trpio, a kamo li ne ja griješnica...

Tetka Gops bila je toga dana licemjerno vjerski raspoložena. Riđemo Džoniju to nije bilo po volji. Znao je da će tetka Gops sada početi da ga poučava i da ga navodi na uredan i radin život. I nije se prevario.

— Ti sve piješ, Džoni? — upita tetka Gops bratića svoga.

— Pijem pomalo, draga Pepi — odgovori Džoni.

— A zar ti nijesi bio na izložbi Društva pristaša trezvenosti?

— Bio sam, Pepi...

— Pa kako ti se tamo svidjelo?

— Vrlo je milo, Pepi!

— Jesi li vidio kako pod staklom leže komadi kobasa, šunke, ribe, i sve druge prekrasne stvari što bi ih ti mogao da uživaš svaki dan, kad bi se uzdržavao od viskija?...

— Vidio sam ih, Pepi. Kako li je tamo sve to ukusno i prijatno smješteno po tanjirima i zdjelama. Osobito je lijepa šunka s graškom...

— Nu pa što?

— Pa ništa, mila Pepi. Pogledao sam sve i užasno mi se prohtjelo da popijem jednu. To je prava naslada — piti uz takovu zakusku.

— Nepopravljiv si ti čovjek, Džoni. Ali meni se čini da ti donekle imaš pravo. Ispiti malu čašicu rakije i čalabrknuti komadić šunke doista je prijatno...

Džoni je progutao slinu i liznuo jezikom po gornjoj usnici. Lice tetke Gops pokazivalo je također određeno neko raspoloženje, što ga je Džoni potpuno razumio i pokazao u ovom slučaju svoje psihološke sposobnosti.

— Pepi — reče on prilično spretno — ne bi li nas dvoje mogli da popijemo po čašicu. Tvrdo vjerujem da ti znadeš da prirediš zakusku, koja ne će biti lošija nego u Društvu pristaša trezvenosti.

Tetka Gops odlikovala se inače vrlo umjerenim načinom života, ali katkada joj nije bilo krivo da malo popijanstvuje.

— Pa neka ti bude! — pristala ona. — Dobro! Ispijmo. Ja se toliko mučim i stradam u životu te treba da se od vremena do vremena osvježim...

Na stolu se pojavio viski, pečeno meso i kruh. Džoni je ljubezno napunio čaše vinom i pijača je započela.

Tetka Gops i Džoni bili su značajem različiti ljudi, ali vino je na oboje njih djelovalo jednako. Oboje je palo u mračno i ogorčeno raspoloženje. Vino nimalo nije razveselilo njihove duše.

— Pijem u tvoje zdravlje, Pepi! — reče Riđi Džoni.

— Da, da! Pij u moje zdravlje. Podli taj nevaljanac Bob hoće da me uništi nepodopštinama svojim. Meni treba mnogo zdravlja da podnesem sve te uvrede kojima me on podvrgava.

— Ali zašto ti to sve trpiš, Pepi? I što čekaš?

— Trpim zato, jer sam sveta žena. A što čekam? Čekam da Bob propadne u najdublju dubinu zemlje!

— Pa treba onda tome pomoći, Pepi!...

— Da, trebalo bi pomoći!... reče odlučno tetka Gops.

Vino je djelovalo na nju. Oči joj se mračno krijesile. U glasu joj se pojavila odrješitost.

— Ali ti ćeš nasljedstvo dijeliti sa mnom? — htio je da se potanje uvjeri Riđi Džoni.

— Da pokušam pa da ne podijelim s tobom — opazi sestrična smiješeći se.

— Da, to je istina. Ja sam čovjek pravedan i žestok. Ja ću pomoći tebi, a ti ćeš pomoći meni i onda će između nas biti sve u redu...

Tetka Gops i Riđi Džoni izvrsno su razumjeli jedan drugoga. Zbližavala ih mržnja spram Boba. Oni su mu zavidali. Ta on je bio bogat čovjek. Bio je vlasnikom triju tisuća dolara, što će da ih dobije ranije ili kasnije.

I najneznatnija šala Bobova proizvodila je u tetke Gops bjesnilo, a Bob je osjetio griješne njene misli kod svake nove svoje nepodopštine.

A u nepodopštinama Bob je bio velik majstor. Pek je oprezno odbio da ga osigura u zavodu svome.

— Ne moli me, Bob. Ja ne mogu. Ti dobivaš kazne svaki dan i ja bih propao za nedjelju dana, da ti postaneš mojim pretplatnikom — tako je govorio Pek i imao je donekle pravo.

Tetka Gops namjeri dobro; nalije još čašicu viskija. Džoni je učinio isto. Bratić i sestrična kucnuli se pogledavši značajno jedan u drugoga. Oni nijesu nazvali stvari pravim njihovim imenima, već su ih samo natucali. Ono, što su naumili da učine, plašilo ih je, osobito tetku Gops, ali s druge ih je strane žeđa za novcima oslijepila i zamračila im je mozak. Tetka Gops maštala je o tom da otvori dućan, a Džoni je htio da živi bezbrižnim životom lijenoga besposlice i stalnoga krčmarskog gosta.

U isti čas kada su se bratić i sestrična primaknuli bliže jedan k drugomu da uzmognu pristupiti k potanjemu dogovoru o svome naumu, ušao je u kuhinju, što je bila do sobe u kojoj se razvijala pijača, jedva čujno — Bob. Stupajući bezglasno bosima nogama, došuljao se do ormara u koji je tetka Gops spremala jestive stvari. Bobu se prohtjelo da večera, ali se nije mogao da odluči da izađe pred oči tetki i gostu njezinu.

Bob oprezno otvori ormar i izvadi iz njega komadić kolača. Spremio si plijen u džep. Bob nije ni pomislio da sluša, o čemu li to razgovara tetka s Džonijem, već se ne časeći časa uputio protivnim putem. Jedna je od dasaka jako škripnula pod nogama njegovim.

— Tko je tamo? — vikne prestrašeno tetka. — Bob, jesi li to ti? —

Bob se u isti tren osjetio na dvoru. Za kratak čas popeo se on na krov suše a otuda na tavan.

— Nema sumnje da je to došao Bob. Nadam se da nije čuo onoga, o čemu smo razgovarali.

— Da. Mi treba da budemo vrlo oprezni — odvrati Džoni. — Znaš li, Pepi, mi se ovdje više ne ćemo dogovarati o našoj stvari. Najbolje će biti da sutra na večer pođemo u šetnju bilo kuda i da se sporazumimo na slobodi. Ja ću doći po tebe, a sada zbogom, idem kući...

—Dobro! Dođi sutra. Ja ću te čekati — progovori tetka Gops, teturajući malacko i zapinjući u govoru, pa doda: — Ne pij previše, Džoni. Imat ćeš za to još dosta i sredstava i vremena...

Rođaci se razišli. Tetka Gops legne u krevet i dugo se mučila da utrne svijeću. Zbog poznate već mane svoje ona nikako nije mogla da dune ravno u plamen, već je pogađala ili desno ili lijevo od njega. Napokon joj uspije da dovrši započeti teški posao te je stala da hrče tako prodirno i glasno da je i cvrčak u zidu na jedan časak smeteno zašutio.

Bob se odmah poslije odlaska Džonijeva spustio s tavana te je potpuno mirno pošao na počinak u kuhinju gdje mu je stajao krevet.

GLAVA OSMA

o pucnjavi u kavi, o razočaranomu Semu i o sudbi Pekova zavoda za osiguranje.

Jutrom se Bob probudio vrlo rano. Tetka je još spavala. Dječaka je čekao čitav niz malih jutarnjih poslova što mu ih je naložila rođakinja. Ipak je Bob stao da se bavi posve privatnim poslovima.

Izvadivši iz kutije za šećer dva komada šećera pošao je brzo na tavan, gdje se i smjestio uz prozorčić na krovu na staroj nekakovoj škrinji. Bob je brižno ogledao šećer, zatim je izvukao nama već poznati vršak šestila, i stao s njime oprezno da dube u šećeru rupu, pobirući i jedući mrvice što su mu padale na koljena. Izvrtavši udubinu na jednome komadu, Bob se latio drugoga. Posljedica toga posla bila je ta, da je dobio dva komada koja su, ako ih je složio zajedno, činila jedan komad s prazninom iznutra.

Osjetivši veliko zadovoljstvo zbog posla svoga, Bob se povukao u jedan od daljih kutova tavana, te se vratio s bocom natrija, što ju je stekao jučer uz pomoć ćudorednoga i spretnoga Sema.

Izvadivši rudu oprezno iz boce Bob je odrezao od nje džepnim nožem neveliki komad kojim je ispunio prazninu u šećeru, sastavivši dva komadića u jedan i stopivši ih na krajevima uz pomoć zapaljene svijeće.

Vrativši se u kuhinju, Bob je brzo položio taj slijepljeni komad šećera u posudu za šećer.

U to je vrijeme tetka Gops izašla iz svoje sobe. Boljela ju je glava poslije jučerašnje veselice; ona zato ipak nije propustila priliku da ugosti Boba lijepom zaušnicom, a onda se odmah dala na posao da priredi jutarnju kavu. Vrlo je voljela to piće te ga je pila vrlo mnogo.

Priređivanje kave trajalo je obično vrlo dugo i svečano poput obreda, za kojega je lice tetke Gops primalo različite izražaje, već prema načinu na koji se kava kuhala. Izražaj krotke prosvjećenosti pratio je englesko-poljski način. Fanatički rasplamćene oči i smiješak zadovoljenoga sujevjerja odavali su turski način; a ako je na licu bila napisana tupa pokornost spram života i životnih prilika — to je značilo da se kava kuha na ruski način.

Ali ovaj puta nastala je neka promjena dosadašnjih pravila. Kava se kuhala na englesko-poljski način, ali na licu tetke Gops pokazivala se sasvim nesuglasno s ovim slučajem — rasijanost. Nema sumnje, starica je bila pod dojmom jučerašnjega razgovora s bratićem.

Kad je kava bila gotova, tetka je Gops sjela uza stol bliže k prozoru i dolazeći pomalo k sebi pod dojmom miomirisnih para najmilijega napitka svoga, nalila je do vrha veliku zdjelicu.

Bob se sav skamenio od iščekivanja. Čekao je posljedice jutarnjega posla svoga. Tetka je dugačkim prstima dosegnula iz posude komad šećera. Upravo onaj isti s kojim se mučio Bob. Starica se, videći veličinu komada, zadovoljila s tim jednim mjesto običnih dvaju te je bacila šećer u kavu.

U taj se čas začuje u zdjelici zlokobno pištanje i odmah na to nastane eksplozija koja je izbacila vodomet kave malone do stropa.

Starica se sva prestravljena bacila natraške na naslon stolca. Toga događaja ona nije očekivala. Kava je do toga časa bila najmirnijim napitkom.

Stvar se s eksplozijom još nije svršila. Na površinu je isplivala nekakva svjetlucava kuglica te se stala nevjerojatnom brzinom da prebacuje s jedne strane na drugu, pucketajući zaglušno na svome putu i izbacujući oganj.

Tetka nije mogla da se makne od sujevjernoga straha što ju je bio zahvatio. Oglušena pucnjavom, oslijepljena mlazovima kave, sva se ona ukočila, onako nepomična, predajući se na milost i nemilost tajanstvenomu neprijatelju, koji je izišao s dna vlastite njezine zdjelice. Napokon je umuknula paljba i pobjedonosni se neprijatelj sakrio nekuda. Mora da je opet zaronio u kavu. Potresena tetka Gops pala je na koljena kraj stolca svoga i stala je strjelovitom brzinom da moli. Ona je s puno žara izrekla molitvu protiv boli zuba. Opazivši da to ne pristaje posve, ispravila se te je prešla na molitvu za obilnu kišu.

Bob je stajao spreman u izlaznim vratima, ali tetka nije ni pomislila da navali na njega. Onako podavljena i poništena čudom, nije ona štaviše ni posumnjala da bi Bob mogao da ima u njemu udje-

la. Ona ni otkuda nije mogla da znade za navike natrijeve, da u vodi izvodi bučne pa ma i neopasne šale.

— Nije li mi se to Gospod zagrozio iz kave? — mislila je nesretna žena, ali je u isti čas osjetila sumnju.

— Ne! Gospod se ne će htjeti da spusti na dno kavske zdjelice. Ovo je djelo vražje ili bolje reći djelo maloga zloga bijesa...

Tetka Gops otišla je u svoju sobu, gdje se i predala tužnim razmatranjima o opačinama đavola i slugu njegovih. Bob je za to vrijeme zajutarkovao te se uzevši knjige uputio u školu.

U svima školama svega svijeta djeca jednako provode vrijeme prije početka obuke. Buče, prepi-

Bertholet u posetama kod Lavoisiera u njegovu laboratoriju u Parizu. Po zidnoj slici u vijećnici u Sorboni.

ru se, trče preko klupa, rišu s kredom karikature po školskoj ploči, započinju kratkotrajne ali vruće bitke, svade se i mire i ponavljaju zadaće.

Bob je morao svakako da nauči pripovijedati članak svojim riječima te je zasjeo svečano i revno na svoje mjesto. Pred njim su ležale otvorene knjige. Bob je čvrsto zatvarao oči, da se ne bi ponavljajući zadatak sablaznio i pogledao u knjigu, ali od vremena do vremena nije mogao da se suzdrži te je malacko otvarao desno oko kojemu je pogled pogađao upravo u redak što mu je trebao. U tome ga je poslu prekinuo dolazak Semov. Dječak je pokorno strugnuo nožicom pred starijim drugom i tužno je rekao:

— Zdravo, Bob. Ja se ipak pomalo bojim današnjega dana...

— Nema smisla, Sem. To je znak malodušja...

— Da, znam. Pa zato me svejedno zahvaća smetenost kad samo pomislim kako će se na me ljutiti mister Grosveld...

— Ti zato valjda — ja se nadam — nijesi pomislio da ne priznaš svoj grijeh?

— Ne, Bob. Ja ću ga priznati. Svakako ću priznati...

— To je dobro! — reče Bob. — Priznanje je početak popravka, nije li tako? Ti si doista učinio podlo djelo ušuljavši se u laboratorij i otevši otuda natrij. Ja toga od tebe nijesam očekivao, Sem!

— Ali ti si me sam naučio, Bob. Ta tebi je natrij nešto trebao...

— Što? Ponovi, što si to rekao? Zar te nije sram, Sem? Ja sam mislio samo na to, kako da se domogneš od Peka osigurne premije — pločice čokolade. Ni na što drugo ja nijesam pomislio... Slabo me ti poznaješ, Sem!...

Riječi Bobove potpuno su smele dječaka, koji nije ni slutio, da se ovaj s njime samo veselo šali. Međutim je valjalo svršiti razgovor, pošto je u razred ušao mister Grosveld. Lice je njegovo bilo ozbiljno i zabrinuto.

— Djeco! — obratio se on razredu svečano i strogo. — Učenik koji se brine za laboratorij netom mi je javio da je s jedne od polica laboratorija nestalo bočice s natrijem. Ja to držim gadnom nepodopštinom koja treba da se kazni. Tko išta zna o toj stvari molim da ustane i da mi to reče. Inače će svi biti kažnjeni.

U razredu je nastala tišina. Nitko nije ustao, nitko ništa nije znao. Samo se trojica osjećala ponešto nevoljko te su sjedjeli kao na žeravici. Bili su to Sem, Bob i Pek. Pek se nije uzalud uznemirivao. Njega je plašilo pitanje: tko je počinio taj grijeh. Da nije koji od njegovih osiguranika? Da ne će opet morati da izda čokoladu, to jest, drugim riječima, da pretrpi štetu? Pek je već stao da razmišlja o uređenju posebne knjižnice za svoje pretplatnike — knjižnice s knjigama vjersko-ćudorednoga sadržaja.

— Možda će se oni onda popraviti — ti lopovi! — mislio je Pek kojemu je bilo do ćudoređa razreda ne manje nego učitelju.

— Da su svi kao Sem što je. Posao s njime — prava je naslada. Kad sam ga ja osigurao u mome zavodu, osjećao sam se sasvim onako kako mora da je ravnatelju društva za osiguranje koji osigurava neizgorivu kuću.

Tako je razmišljao Pek kad li je začuo najednom sasvim nevjerojatnu stvar.

— Mister Grosveld! Ja sam kriv. Ja sam uzeo natrij. Molim vas, oprostite mi...

Molba za oproštenje otkinula se Semu sasvim neočekivano.

Mister Grosveld pogleda snebiveno u Sema.

— To ne može da bude, Sem! Što ja to čujem? Nije moguće da se ti nakanjuješ na takove nelijepe nevaljanštine? Ali ja tebe ipak prepoznajem. Ti si kao uvijek pokazao vrijedni svoj značaj. Smjelo si priznao svoj prestupak i ja ti zato praštam.

— Hvala Bogu! — usklikne Pek i odmah se dosjeti da je radost svoju izrekao odviše glasno.

— Čime si ti tako zadovoljan, Pek, — upita učitelj ravnatelja zavoda za osiguranje koji je malo odviše zabrazdio.

— Ja se uopće veselim tome, mister Grosveld, da je Semu prošteno i da ne će biti kažnjen... — odgovori Pek smeteno.

— Zar uopće? Meni se čini da — napose. Sem mora da je pretplatnikom tvoga zavoda za osiguranje. Dosta je, Pek. Zatvaram tvoje preduzeće, pošto djeluje štetno na vladanje razreda. A pošto ti ne umiješ da zadržiš čuvstva svoja te ih preglasno izričeš, ja te ostavljam danas poslije obuke na tri sata...

Školski se dan završio bučnim prosuđivanjem ovih događaja. Sem je bio razočaran u dubinu duše. Njemu nije bilo do toga da će prestupak njegov istaknuti odlike njegove i da ga mjesto kazne očekuje tužan triumf. Bob nije propustio da se Semu malacko naruga, a Pek se toga večera vratio kući s izvanredno pokvarenim želucem. Pojeo je za vrijeme zatvora svu čokoladu što ju je imao u zalihi. U Peka je odluka mistera Grosvelda poremetila ravnotežje i otuda je proizašla neobična njegova rastrošnost.

(Nastavit će se.)

ПРВИ ПЕТЛИ

Бела златокрила зора из бисерног морског зеленца
Безбрижно узлази нага и с тамног горскога венца
Растреса бадемов цвет по небèској лазурној плочи —
Влашићи, жетвари млади, срамежливо сведоше очи.

Богиња блиставих боја низ плећа расула власи,
А цар светлости, сунце, драгуљима чело јој краси,
Исток разгони ноћ и одапиње огњене стреле —
Малињак запушта тетреб и љубав велича са јеле.

Облак зајапурен вије сватовску заставу кругом,
Под њом играју оро деверуше, магле над лугом,
Вешто поклецују вите пред браном процвалих грана —
Песмом и крилима петли дочекују невесту дана.

Лахор уводи лак по равнику пресноме младу.
О грлу њеном трепере титренке чак и у хладу,
Одблеск им дукате ниже по лишћу свежих дрвета —
Блискост раскошне среће узбуђује росу сред цвета.

Мека милошта слази у моју душу дубоко,
А сам бих радо за шевом стрелимке горе високо.
Онамо жудња ми тежи, чаролијских двора се хвата,
Где се лепота смеши, скривена пред прскањем блата.

Загреб

Др. Гавра В. Гојковић

REFLEKSIJE

Vsikud tak črna je kmica,
po nebu debeli oblaki letiju —
— Kaj su mi denes tak senje žalosne,
kam mi tak dalko bežiju!

Vsikud po svetu je grobje,
— suze mi same curiju
Navek još zvoni mrtvački
pesem žalobno zvoniju —

Vse je krvavo i črno;
sence smrti letiju —
Za badav se v narodu tolki
za svoje zmed tujih moliju.

Senje mi dalko bežiju
z ovog ledenog snega —
— Štele bi najti, gde sonce
bu opet zasejalo z brega.!

Varaždin, 30. V. 1923.

Dragutin Supanc

LEPET KRILA SERAFOVIH.

Sunce, kô pjesma sjaja i snage, sunce nad morem i nad krajem. Dan je od Boga poslan i svi su domaćine na polju. Žetva je u punom jeku. Svi su vani samo je Marica, sitna curica, kod kuće. Sama je Marica sa svojom lutkicom i sa velikim psom Šarovom. Roditelji joj rekoše, da zatvori vrata, pa ostane lijepo sa lutkicom u sobi, ali eto ona je pred kućom na božjem suncu. Ta koga da se boji dobra mala Marica. Uz nju je njezin čuvar, njezin veliki Šarov, a mama i tata doći će i onako kući još za vida. I Marica sjedi sretna i nasmijana pred kućom i pripovijeda lutkici: kako će djeda njima u nedjelju... Alaj radosti za Maricu i za lutkicu (to misli Marica), jer djedo priča kô iko: i o Tintiliniću, o Crvenoj Kapici, o Junaku Kraljeviću Marku i o Vilama na Učkoj gori. Marica pjevuca sva vesela i govori sa svojom lutkicom kô sa živom sekicom. Šarov je gleda umilnim okom, a pred njima se rasiplje sunce kô žeženo zlato po travi i drveću i po prašnoj cesti. Sa dalekih polja donosi vjetrić miris pokošenog sijena i pjesmu cvrčka... Dan je dobar kô blagoslov božji, a jednino putem prolazi vrijeme, pa bogme i Marica osjetila glad. Dobra je njezina mamica pomislila i na to, pa je Marici ostavila kruha i mlijeka, štaviše i maslaca. Poskoči Marica u kuću, a za njom Šarov pa sjedne za stol u kuhinjici. Marica stala da jede, a Šarov je gleda milo i ljupko.

— Čekaj, Šaro, — veli mu Marica — čekaj bit će i za tebe.

Marica upravo da će prvi zalogaj u usta, kad se neka čudna velika sjena proširi po podu. I ukaza se čovjek otrcan, blijed, neobrijan, plašnih očiju. Prestravi se Marica, a Šarov zalaja. Uza sve to dobra Marica po-

gleda još jednom neznanca sa velikom štapinom u ruci, pogleda ga onako blijeda, otrcana, pa promisli:

— Gladan je — i prozbori mu slatko:

— Sjednite, kume, a ti Šarov u kut... Vi ste sustali i iznemogli. Ja ću vam donijeti mlijeka i hljebac kruha, pa i mesa imadem. Majka i otac su mi na polju, ali u nas imade svega. Poslužit ću Vas lijepo kô da sam vaša kćerka...

...I na te riječi orosi se oko skitalice. Marica i ne opazi njegovo ganuće, jer je zaposlena da reda pred njime dobru hranu:

— Jedite samo, jedite, dobri čovječe...

...I Marica stala da pripovijeda lutkici, kako je svaki prosjak božji čovjek, a to veli i stari djeda. Sluša neznanac, sluša i jede, a kada se nasitio, Marica otrča u drugu sobu, pa donese svoju novčarku. U njoj su dvije lijepe srebrne škude, koje joj darova djedo o imendanu.

— Evo uzmite i ove dvije škude, pa Vas neće više moriti glad. Mala Marica misli, da mu je poklonila gospoštiju. Skitalica uze drktavom rukom srebrne škude, poljubi Maricu u čelo i ode blagoslivljajući kuću i djevojčicu suznih očiju dalje svojim putem, a Marica mahala za njime maramicom razblažena i sretna.

...I skitalica se gubi po prašnoj cesti i dršće s pomisli, gdje je on mogao i ugušiti onaj zvonki i srebrni glasić... Marica nezna, i to neće nikad niko doznati, da je onaj čovjek hajduk i lopov, strah i trepet sela i krajine. Dočuo razbojnik, da su Ivačićevi, Maričini roditelji na polju, pa se uputio u osamnu kuću, da krade i otimlje. Ali eto Marica, božji anđelak, našla se na njegovu putu, progovorila mu samilosno, lijepo dočekala nesretnog skitalicu, nahranila ga i napojila i poslužila kô da mu je kćerka...

...I sada Marica pred kućom gleda za bijednikom i nevino mudruje u sebi:

— Ali zašto mi ono reče: — Dušice, drugog puta ne otvaraj svakome kućna vrata, jer imade i zlih ljudi na zemlji. Ona ga je začudno pogledala i odvratila mu:

— Zlih ljudi? Nema ih. Svi su dobri, svi poput Vas.

Te dvije riječi male Marice, kojoj je iz ustiju romonila anđeoska ljubav, a u očima titrao posmjeh nevine duše, kô lepet krila Serafovih, ganuše u srcu onoga čovjeka svu zapretanu dobrotu, koju je Gospod svakome ljudskome stvoru u srce usadio i preporodiše u dobroti i blagosti hajduka i otimača i otjeraše sa njegove staze Demonovu avet.

Zagreb **Rikard Katalinić Jeretov**

SVIRAČ

ili

PREOBRAŽENJE GLASOVA

Telo mu bije rukama o klavir

To je akrobat što svom snagom kroti
pred sobom zverku koja kriči i ciči
i urliče i riče i shrvana ječi

Ne, to sad nije zverka, to sad čovek ječi
i muca i bunca ostavši bez reči
pred nečim što ćuti
To sad ćuti ćuti
I sada iz dubljina glasovi se dignu
visoko. Molitva je. Raspevanih grla
manastir celi ispred Boga kleči

I sada zvone zvona. (Moram sklopit oči)
Pred zvonjavom se otvaraju širine
ko ispred svetla
U prostore prazne
torujevi dižu glase nedostižnom Bogu

Zagreb **ANTUN BRANKO ŠIMIĆ**

GLAS ZVONA

Kmetice i kmeti
Na ugasu dana,
Kada jače pali svaka ljuta rana
U robiji teškoj,
Gdje se širi samo jecaj boli pusti,
Očekuju da se tiha večer spusti
Umirna i meka
Kô utjeha blaga nekud iz daleka...
Da zavije selo,
Jadno neveselo,
Svojim snenim krilom
Kao rukom milom...
...Jer kad veče pane glas će zvona sveti
Da krajem poleti
I da priča stare neke čudne priče
Kako nada niče
U srcima ljudi — —
Da gane u duši, pa da i probudi
Sve molitve vruće
Za spas i slobodu i za uskrsnuće.
Očekuju večer i glas zvona sveti,
Melem sviju rana,
U robiji teškoj na ugasu dana
Kmetice i kmeti.

Zagreb **Rikard Katalinić Jeretov**

RISORGIMENTO TALIJANSKOG NARODA.

Jadno i strašno doba desetgodišnje reakcije (1821.-1831.) u Italiji ima svoga tumača u poeziji Giacoma Leopardi-ja (1798.—1837.). Mračna i duboka bol odjekuje u svoj njegovoj poeziji. Nema u nj vjere u božju providnost, vjere u ljude; Leopardijev pesimizam je bezgraničan i očajan. Sva je sreća za Talijane, da utjecaj Leopardijev nije bio znatan. Kolikogod su prilike Italije ovoga perioda uistinu bile očajne, ipak je u Italiji izvjestan broj ljudi neumorno radio na tome, da narod ne klone posvema u borbi s reakcionarnim silama, koje su stavile sebi zadaću, da sasvim iskorijene sve, što je u političkom i kulturnom pogledu disalo slobodnijim duhom. Nesamo da nije bilo slobode štampe, nego je cenzura upravo na brutalan način nastojala da odstrani sve, što je samo izdaleka na sebi nosilo pečat patriotizma. Pozorišna cenzura dotjerala je do tolikog apsurda, da je na pr. u jednom zboru precrtala riječ libertà (sloboda) i nadomjestila je riječju lealtà (čestitost.). Talijanski historičar Orsi pripovijeda, da je neki čuveni bariton radi toga, što je na ovu promjenu zaboravio, odsjedio tri dana zatvora. Ubrzo poslije toga, pjevajući u nekoj operi, u kojoj dolazi stih, koji se odnosi na seljaka: vendè la libertà, si fè soldato (prodao je slobodu i postao soldatom), promijenio je libertà s riječju lealtà: vende la lealtà, si fè soldato. Publika ga je radi toga burno aklamovala, budući da je sve pozdravljala, što je izgledalo opozicionalno. Pjevač je idući dan, pozvan pred policijskog direktora na odgovornost, što je rekao, da se čestitost može prodati, odvratio, da je kratko vrijeme prije toga bio osobito osjetljivim načinom poučen, da uvijek upotrebljuje riječ »čestitost« mjesto »sloboda«. Policijski je direktor i protiv svoje volje morao da tu izjavu primi na znanje i pjevaču se nije dogodilo ništa. Publika se na račun vlade dobro zabavljala. Ovo se dogodilo u Genovi — dakle u kraljevini Sardinije. Što je sve radila austrijska cenzura u Lombardiji, pa kako se vladalo u papinskoj državi, o tome bi se dalo mnogo pripovijedati. Naročito je vlada u papinskoj državi natkrilila svojom reakcionarnošću sve ostale u Italiji. Ovdje je 1823. naslijedio papu Pija VII. Lav XII., za kojeg veli njem. historičar Rauke, da je bio mrzak svima počevši od princa do prosjaka. Lava XII. izniješe sanfedisti t. j. svi oni, koje je reakcija povezala u jednu cjelinu i on bijaše nepomirljiv protivnik svake moderne misli. Liberalci su u masama napunili papinske tamnice, dok su briganti na slobodi ugrožavali rimsku kampanju. Naročito je reakcija bijesnila u Romagni, gdje se još pokazivao najjači otpor protiv ove reakcije. Promjena na papinskoj stolici god. 1829., kad je Lava XII. naslijedio Pio VIII., značila je pojačanje reakcije. Pio VIII. zaveo je u Romagni strahovitu strogost inkvizicionih sudova, a spremao se i na dalje reakcionarne korake, ali mu je francuska julska revolucija pomrsila račune, a i nagla smrt još iste godine (u novembru 1830.). Doba interegna do izbora novoga pape htjelo se upotrebiti za udar u papinskoj državi. Zadaću su imali sprovesti članovi tajnih društava, s kojima su stajali u uskoj svezi i članovi kuće Bonaparte, koja je bila iz Francuske izagnana i koja se nastanila u Italiji (Jerome Louis Napoleon). Htjelo se proglasiti na kapitolu republiku ili Jeroma kraljem Italije. Ovaj je pokušaj ostao bez ikakova uspjeha.

Drukčije se stvar razvila u Romagni. Ovdje su već duže vremena neki liberalci stajali u svezi s tajnim pariškim komitetom, s Lafayetom, a i Louis Philippe je bio upućen u taj pokret. Ustanak je imao buknuti na više mjesta u Romagni, dakle u kraju, koji do sada nije imao revolucije. Vođa liberalaca Ciro Menotti, u Modeni bio je tako neoprezan, da je uputio u akciju liberalaca modenskoga vojvodu, poznatog inače despotu Franju IV., koji je obećao da će pokret podupirati, ako kruna nove kraljevine, koja se imala osnovati, zapadne njega. Menotti je doduše poznavao pokvarenu dušu svoga gospodara, ali je računao s njegovom častoljubivošću. Talijanski su liberalci računali s općom situacijom u Evropi, što ju je francuska julska revolucija prouzrokovala, a i na indirektnu pomoć sa strane Louisa Philippea koji je zastupao stajalište neintervencije, pa su na to i računali liberalci u Romagni, da Austrija ne će intervenirati.

Louisu Philippeu bijaše u prvom redu do toga, da ga apsolutističke evropske velike vlasti priznadu zakonitim vladarem Francuske, pa je zato informirao sve dvorove o tome, što se sprema u Italiji; on da je sam prividno pristao uz talijanske liberalce, da se bolje uputi u njihove ciljeve. Da se opere od svake sumnje, počeo je istupati protiv liberalaca u Modeni. Menotti je sada razabrao, da ne smije oklijevati, pa je 3. februara 1831. sabrao u svom domu u Modeni oko 40 pristaša, da stvore konačne odluke. Menotti i drugovi su zamislili da dignu ustanak u Modeni, da se domognu samoga vojvode, ali ovaj ih je predusreo, opkolivši Menottijevu kuću jakom vojnom snagom; iza odlučne borbe svlada ustaše i baci ih u tamnicu. Već idući dan bijaše u Bologni poznato, što se dogodilo u Modeni i proizvelo veliko uzbuđenje. Tamošnji papinski legat zaplašen od svjetine dekretovao je osnivanje narodne garde i imenovao provizornu vladu, koja je 8. februara ukinula papinsku vlast. (U to je papom bio izabran Gregorije XVI.) U roku od 14 dana odmetnulo se od pape 4/5 crkvene države i to gotovo bez borbe sve do u blizini samoga Rima. Revolucija je bila pobjedonosna i u Modeni i Parmi. Iz Modene je pobjegao Franjo IV., povedavši sa sobom u okovima Menottija. Ustašama je bilo naročito do toga stalo, da povuku u revoluciju Pijemont, da tako stupe u svezu s Francuskom. Budući da je pijemontska vlada velikom strogošću pazila na svaki pokret u svojoj zemlji, smislili su ustaše postići svoj cilj napadajem s polja. U Francuskoj su organizovane dobro opremljene čete, da upadnu u Pijemont. Ustaše su bili uvjereni, da će im se vojska i pučanstvo priključiti. Ali Francuska je vlada ove čete dala razoružati i Pijemont bijaše za ustanak izgubljen. Proklamacije bolonjske proviz. vlade po lombardsko-mletačkom kraljevstvu nijesu našle odziva, jer je Austrija ovdje raspolagala s tolikom silom, da je svaki pokušaj ustanka bio unaprijed onemogućen. I Napulj je ostao miran. Ustanak se prema tome ograničio na Romagnu, Modenu i Parmu i bio je već unaprijed osuđen na neuspjeh. Ipak su ustaše pozvali

delegate svih gradova, koji su se digli, na kongres u Bologni, koji je već 26. februara ukinuo papinsku svjetovnu vlast i udružio sve pokrajine pod naslovom: »Provincie unite italiane« u jednu državu 4. marta je objavljen i ustavni štatut za tu novu državu. Sjedište nove države postade Bologna. Na čelu vlade stajaše predsjednik s ministarskim savjetom i zakonodavnom konzultom. Austrija nije dugo gledala ovaj ustanak prekrštenih ruku. Nije ona mnogo marila za proteste Philippea, koji je stajao na principu ne — intervencije, nego je poslala u Romagnu vojsku, koja je za kratko vrijeme ugušila čitav pokret. Iluzija nije dugo trajala. Djela su daleko zaostajala za bojnom pjesmom pjesnika patriote: Giov. Berchetta, što ju je u ovo doba ispjevao: Na noge se sinovi Italije! Na oružje! Naša je hora, treba da se samo stane na kraj trgovanju s našim posjedom. Narod razdijeljen u sedam dijelova, postaje sada jednim, on nije više rob. Razvijmo našu trobojku. Zelena je nada, što je godinama njetimo, crvena je radost, koja nas sada obuhvaća, a bijela vjera u bratsku ljubav!

Revolucija, koja je započela pod srećnim auspicijama za dva je mjeseca u svim gradovima, gdje je lepršala talijanska trikolora, radošću pozdravljana, zamijenjena austrijskim barjakom, »a u njegovoj su sjeni podignuta stratišta.«

Od god. 1831. dalje započinje među Talijanima akcija, koja je išla za tim, da sve Talijane ujedini u zajedničkom nastojanju oko ujedinjenja i oslobođenja. Prvi je takav pokušaj učinio Giuseppe Mazzini. Rođen u Genovi g. 1808. već se kao studenat oduševljavao za svete ideale otadžbine i slobode. Postavši sumnjiv pijemontskoj policiji ona ga god. 1830. uapsi i smjesti u zatvor u Savoni, gdje je proboravio šest mjeseci. Ovdje je u zatvoru mnogo razmišljao o neuspjesima talijanskih ustanaka i došao do uvjerenja, da ovi ustanci nijesu zato uspjeli, jer u njima nije učestvovao narod. Treba zato masu odgojiti za ovaj nov otadžbenički kult, učiniti mu shvatljivim, da pod otadžbinom treba da misli čitavu Italiju, a nesamo svoju pokrajinu. Iako je Mazzini postao prvim pravim apostolom talijanskoga jedinstva kad ga pustiše iz zatvora, stavila ga je sardinska vlada pred alternativu, da živi u nekom malom pijemontskom gradiću, dakako pod policijskom paskom ili da ode u inozemstvo. Mazzini se riješio za ovo drugo i otišao u Marseille. Odavle je god. 1831. upravio Karlu Albertu, sardinskom kralju, kao ravan ravnome glasovito svoje pismo, u kojem ga poziva da oslobodi Italiju od tuđinskoga gospodstva. Nijeste li Sire, apostrofira Mazzini kralja, nikada upravili pogled, jedan od onih orlovskih pogleda, koji otkrivaju svijet, na onu tako po svojoj prirodi lijepu Italiju, koja je okrunjena veličajnim uspomenama od 20 stoljeća, domovinom genija, moćna beskrajnim pomoćnim sredstvima, kojima nedostaje samo jedinstva. Nijeste li nikada rekli, da je ona stvorena za velike stvari? Nije li se u vašoj unutrašnjosti javila misao: Stvori kao što je Bog iz haosa, svijet iz ovih razasutih elemenata; ujedini razdijeljene dijelove i reci: Sasvim je moj i srećan; bit ćeš velik, kao što je Bog stvaralac i 20 će milijuna ljudi uskliknuti: Bog je na nebu i Karlo Alberto na zemlji.

Mazzini dalje u pismu veli, da je Karlo Alberto nosio u sebi tu misao, da je san mnogih noći žrtvovao ovoj jedinoj misli, po kojoj je postao urotnik. »Čuvajte se Sire, da biste se radi toga zarumenili! Nema svetijeg poziva na zemlji od urotničkoga, koji hoće da bude osvetnik čovječanstva, tumač vječnih prirodnih zakona. Tada su vremena bila nepovoljna, ali zašto da je deset godina nesigurna kruna razorila misao vaše mladosti, san vaših noći? Ako je vaša duša uistinu mrtva za velike stvari, ako vi vladajući nemate drugoga cilja ,nego da se dalje povlačite u sitnom krugu kraljeva, vaših predšasnika, ako imate vazalsku dušu, onda ostanite ovdje, prignite šiju pod njemačkom batinom i budite tiraninom, ali pravim tiraninom, jer jedan jedini korak, koji učinite preko propisane granice, izaziva neprijateljstvo Austrije, koje se vi bojite!«

Mazzini poziva kralja neka se stavi na čelo nacije i neka napiše na svoj barjak: Jedinstvo, sloboda i neovisnost! neka se deklariše osvetnikom, zastupnikom prava naroda, obnoviteljem čitave Italije! Neka oslobodi Italiju od varvara, neka stvori budućnost, neka dade stoljeću svoje ime: »Ako vi nećete raditi, radit će drugi bez vas i protiv vas. Ne dajte se zavaravati oduševljenjem naroda, koji

Paracelsus.

vas je pozdravio od prvoga dana vaše vlade; sidite dolje k vrelima ovoga oduševljenja i ispitujte misli svjetine. Ono je oduševljenje nastalo, budući da se pozdravljalo vas, pozdravljala nada, budući je vaše ime dozvalo u pamet muža g. 1821. Ako ne ispunite očekivanja, zamijenit će bijes onu radost, koja je gledala samo u budućnošt. Sire, svršava Mazzini, ja sam vam rekao istinu. Slobodni ljudi očekuju vaš odgovor u djelima. Ispala ova kako mu drago, upamtite, da će potomstvo o vama suditi: »prvi među ljudima ili posljednji među talijanskim tiranima.«

Kakav je utisak učinilo ovo pismo na Karla Alberta? U ovoga nekadašnjega »karbonara« nije u to doba bilo nikakove volje, da podupire liberalce i nacionalne težnje Talijana. To je pokazao odmah i djelom, budući da je naredio da se Mazzini, pojavi li se u granicama njegove države, smjesta uapsi, a protiv liberalaca preduzeo je još oštrije mjere.

Mazzini je kasnije rekao, da je ovo pismo upravio Karlu Albertu zato, da uvjeri mnoge liberalce, koji su se još pouzdavali u ovoga kneza, da od njega nemaju ništa da očekuju.

Mazzini je već u zatvoru u Savoni zamislio osnivanje tajnoga društva, što ga je u istinu u Marseilleu već g. 1831. osnovao i dao mu ime »Mlada Italija.« (»La giovine Italia«). Mazzinijeva gesla bijahu: Sloboda, jednakost, humanitet, neovisnost, jedinstvo, Bog i narod (Dio e popolo.) Izdavao je čitav niz svojih organa, u kojima je plamenim riječima agitovao za svoje ideje: Il primo giorno dell' anno, Al popolo Italiano, L'apostole popolare). Od god. 1842. dodao je geslu Dio e popolo još: Lavore e frutto proportionato (rad i proporcionalna naplata). U mladu Italiju nije bio nitko priman, koji je bio više od 40 godina star. Talijanski patrioti stupali su velikim oduševljenjem u njegovo udruženje i to naročito inteligentni slojevi: pravnici, medicinari, profesori i časnici. Svima je cilj jedinstvena, nedjeljiva, talijanska republika, a do nje će doći pomoću onih bijednih i siromašnih, koje iskorištavaju bogati. Mazzini je kasnije još i proširio svoj plan i osnovao »Mladu Evropu« za oslobođenje naroda od monarhističkih vlada i za osnivanje republika i demokracije (»Jedan Bog, jedan vladar — božji zakon, jedini tumač ovoga zakona — čovječanstvo.«) Svaki će narod imati svoju republiku, a sve će biti povezane bratstvom. Svaka je zemlja imala svoju sekciju u mladoj Evropi. (1844. postojala je Mlada Italija, Mlada Poljska, Mlada Njemačka, a kasnije Mlada Švicarska, Mlada Francuska i Mlada Španjolska), kojom ravna centralni odbor. Teško, da bi se mogao naći koji drugi, koji bi misao bratstva slobodnih naroda toliko bio propovijedao, toliko se za nju borio i patio, kao što je to činio Mazzini. Uprkos tome, što je doživio gorda razočaranja, ostao je do smrti vjeran svome idealu. Sredstva njegove borbe često nijesu bila srećna i Mazzini je često pokazao nedostatak shvatanja realnosti. Ali uza sve to ovome neumornome agitatoru, čije su sve misli i sav rad proizlazile iz nepokolebivog vjerovanja, pripada jedno od glavnih mjesta nesamo u historiji njegove otadžbine, nego i u istovremenoj općoj historiji Evrope. Za svojim je ciljem išao golemom ustrajnošću volje; imao je prirodni čar govora i saobraćaja, koji je jednako znao da predobiva muškarce i žene i neobičnu nesebičnost, koja je bila sposobna, da sebi uskrati sve, a drugima da doprinese svaku žrtvu. Njegovo srce, za koje se činilo, da je ispunjeno mračnim snovama tvrdoga fanatizma, bilo je stvoreno za najnježnije i najmekanije osjećaje. U nizu godina, u kojima je gonjen iz grada u grad, tužio se često gorko, »da je stvoren zato, da druge unesrećuje,« pa je jednoć priznao nekom prijatelju, da ga samo misao na svoju mater i njegova vjera drže, da ne počini samoubistva. Ali to su bili samo prolazni momci slaboće. Navikao na odricanje, on je nastavljao svoj neumoran rad. Treba da se narod moralno odgoji, da pođe za rukom stvoriti državno jedinstvo. Nitko se prije njega tolikim žarom nije prihvatio ideje jedinstvene Italije. U njegovim je očima nestalo razlike između sjevera i juga, razmirica među plemenima i gradovima, opreka između staleža, partija, familija, egzistencije dinastija, pritiska tuđinske vlasti, svjetske vlasti crkve — svega toga je nestalo pred predpostavkom, da će jedinstvo sigurno pobijediti. Mazzini bijaše prvi talijanski unitarac. U talijanskoj demokratskoj republici bit će glavni grad Rim, ali ne Rim papa, nego »Rim naroda«, koji je određen, kako se kasnije mistički izrazio, da u ime Boga i republikanske Italije dadne narodima zajednički cilj i osnove nove religije. Stvar Italije bijaše Mazziniju u posljednoj liniji stvar čovječanstva. Njemu će jednoć s Kapitola svijetliti čist plamen bratstva i s njega će se naviještati geslo, koje će ga spasiti: »Bog i narod!

U »Mladoj Italiji« bijahu sva »braća« obvezana, da ne će biti članovima nikakove druge zajednice, da će plaćati malen mjesečni novčani prinos, da će prihvatiti zeleno-bijelo-crveni barjak i položiti prisegu, u kojoj je bila za onoga, koji bi je pogazio prijetnja »srdžbe Boga i prijezira ljudi.« Sva braća treba da budu svijesna, da mogu samo »krepošću predobiti mase«, da »Mlada Italija« nije ni sekta ni partija, nego »religija, apostolat«.

U časopisu, što ga je Mazzini počeo g. 1832. izdavati, Mazzini je kao oduševljen propovjednik i prorok pozivao Talijane, da zaborave na svoje razmirice, da odbace stare mane i da se napune vjerom, »koja jedina stvara jake duše i velika djela«. Vojnika je pozivao, da pogazi prisegu, što ju je dao »tiraninu«. Postavio je pravila, kako treba voditi »sveti narodni rat« na način guerille. Mazzini se obraća na slobodne muževe čitave Evrope, a naročito na Nijemce, kojima dovikuje, da se združe s Talijanima, budući da treba da se bore protiv zajedničkog neprijatelja. Svaki brat trebao je da bude opremljen puškom i sa 50 patrona i svaki ima svoje ratno ime (Mazzini je nosio ime »Strozzi«.).

Vlada Karla Alberta oštro je pazila na Mazzinijeve pristaše u Pijemontu. Mnoge je pozatvarala a neki su svršili i na stratištu. Mazzini je podupirao svaki projekat ustanka, jer je stajao na stajalištu, da mučeništvo nije nikada neplodonosno. Za osvetu ovih progona u Pijemontu potaknuo je pokret protiv Pijemonta. Krajem januara 1834. sakupilo se na obalama Genevskoga jezera nekoliko stotina bjegunaca i druga četa skupljala se oko Grenobla u Francuskoj. Mazzini je ove ustaše stavio pod zapovjedništvo generala Ramorina, koji je stekao izvjestan glas u poljskoj revoluciji i koji je raspolagao i s izvjesnim brojem poljskih emigranata. Poljaci su već bili kod Genove razoružani, a ostali, koji su provalili u Savoju, nijesu našli odziva u narodu i kraljevska ih je vojska lako raspršila. Policija je provela strogu istragu i mnoge Mazzinijeve pristaše uapsila. Jedan od njih koji je nastojao da u sardinskoj mornarici agituje za Mazzinijeve ideje, bio je osuđen na smrt, ali je srećno izmakao kazni. To bijaše mladi pomorac iz Nizze Giuseppe Garibaldi.

»Mlada Italija« imala je i svoju prozu. Uopće se može reći za talijansku literaturu ovoga doba, da je bila (da se poslužimo izrazom Orsijevim) »urotnička«. Naročito se od pjesnika Mazzinijeva pravca ističu Napuljac Gabr. Rossetti (1783.—1854.) i Josip Ricciardi. Njihova je poezija groteskna, nalika baklji, a uperena je naročito protiv gospodstva svećenstva. Od ostalih književnika treba istaknuti dostojnog nastavljača Alfierija, pjesnika tragedija, Giovann Battistu Niccolinia (1782.

do 1861.) rodom Toskanca. Toskana je dala i političkog satiričara Giuseppa Giustija (1809. do 1850.). Njegova šala, za koju se čini, da se smješka, u istinu je bol, kako je sam to o sebi rekao. Toskana je dala talijanskoj literaturi i glavnog propovjednika ustanka protiv tuđinske vlasti, a to je bio častoljubljivi i žućljivi Livornjanin Francesco Domenico Guerazzi (1804.—1873.). Guerazzi pripadao je neko vrijeme »Mladoj Italiji« i kao takovog su ga mnogo progonili. On je doviknuo svojim savremenicima: »Mjera vaše nevaljalosti je puna. Dignite se s gnjevom u srcu, prijetnjom na usnama, sa smrću u desnici. Slomite sve vaše Bogove i ne klanjajte se nijednom drugom, nego Zebaotu Bogu bitki.« Mazzini je rekao o njemu: »Umjetnost je za nj ono, što će jednog dana biti za sve: sredstvo za akciju, instrumenat odgoja idućih generacija.. neovisnost, sloboda i preporod talijanske otadžbine misli su vodilje čitavog njegovog rada.« Guerazzi se upoznao u Pisi s lordom Byronom i toliko se oduševio njegovim djelima, da je mnogo godina gledao i osjećao samo po Byronu. To je bila poezija, veli Guerazzi, o kojoj sam sanjao i koju sam sada vidio realizovanu. Guerazzi je pisao strastvene romane, koji su izveli vanredan utjecaj na talijansku omladinu. Među ovima se naročito ističe L'assedio di Firenze (opsada Firenze), o kojem je romanu rekao Mazziniju: »Napisao sam ovu knjigu, jer nijesam mogao da bijem bitku.«

Spomenuli smo samo neke između velikog broja tadašnjih književnika, a može se reći, da se u svakoga između njih jasno razabire patriotska žica, koja nalazi odjeka i u muzici Bellinija, Rossinija, a kasnije i velikoga majstora Verdija. Orsi dobro zapaža, da su pisci naročito tražili predmete, u kojima se čuvstvo nacije bolje ogledalo, pa je publika i najneznatnije aluzije mahom shvatila i s piscem osjećala jedno te isto. U Berchettovoj »Lega Lombarda« svi su dobro shvatili stihove: »Gore u brda surovi Nijemče! Na noge se Lombardi, pokažite mu puteve i učinite opet svojom lijepu bašću, što vam ju je Bog dao!« Nitko nije pomišljao na to, da se to tiče Nijemaca Fridrika Barbarosse, nego svi su znali, da je to upereno protiv austrijske vojske cara Ferdinanda I.

Ideji slobode i ujedinjenja doprinesoše i naučni kongresi, koji su bili organizovani prema njemačkom uzoru. Prvi je od talijanskih knezova dozvolio ovakav kongres veliki vojvoda toskanski Leopold II. (u Pisi 1839.), a onda su se održavali i u Turinu, Firenzi i Padovi.

Sardinski kralj Karlo Alberto zauzeo je, kako smo to već spomenuli, neprijateljski stav protiv svakog liberalnog i nacionalnog pokreta. Iskustvo, što ga je stekao g. 1821., učinilo ga je nepovjerljivim i mučaljivim. Cenzura je za njegove vlade bila veoma oštra, ali je ipak dopuštao, da su se mogle razvijati neke grane nauke, kao n. pr. naročito historiografija. Karlo Alberto počeo je izdavati neke valjane zakone, a naročito je popravio financijsko stanje zemlje. U svom dnevniku iz g. 1893. stavio je sebi zadaću, da organizuje vojsku, »koja bi bila kadra, da u slavi očuva nacionalnu čast i neovisnost.« Ostaje dakako neriješeno pitanje, je li mislio ovdje tada na pijemontsku ili talijansku čast i neovisnost. Sardinija je od 75 milijuna godišnjega prihoda trošila na vojsku dvadeset i sedam. Kralj je sam lično posvećivao veliku pažnju vojsci. Sardinija je u slučaju rata mogla da digne na noge preko 60.000 infanterije.

Međutim je doskora ova Beotija Italije preuzela hegemoniju i u literaturi. Među onim patriotama, koji su tridesetih godina stradali od progona pijemontske vlade, nalazio se i turinski svećenik i teolog Vincenzo Gioberti. Gioberti je otišao u Francusku i Belgiju, gdje je izradio svoj filozofski sistem. God. 1843. izdao je u Bruxelles-u glasovito djelo: Del primato morale e civile degli Italiani (Moralni i građanski primat Talijana). Djelo je posvetio Silviju Pellicu. Giobertijevo djelo znači novu epohu u historiji talijanskoga preporoda, a djelovanje njegovo bijaše golemo. Gioberti nije slijep za slabosti i mane Talijana. On pita, što rade Talijani velikog i lijepog, gdje je srčanost njihovih mišica i njihova duha, gdje je talijanska flota, gdje kolonije?! Može li Italija uopće za sebe reći, da je na svijetu? Svaki je gazi, kome se ushtije. Svemu tome može se doskočiti samo s nešto dobre volje i napora, a Talijani mogu da postanu jednim od prvih naroda na svijetu. Gioberti velikim oduševljenjem prikazuje Talijanima važnost položaja njihova poluotoka za svjetsku politiku i Italiju je providnost odredila, da postane središtem čovječanstva. Glavni je osnov talijanskog primata religija; katolička je religija nerazdjeljiva od nacionalnog genija Italije. Velikim žarom brani Gioberti papinstvo dokazujući, da pape nesamo da nijesu uzrokom cijepanju Italije, nego upravo obratno zaslužni za talijansko jedinstvo. Alijansa papinstva s narodom nije nemoguća. Papa je osnov talijanskoga jedinstva i on može da ujedini poluotok na osnovu konfederacije talijanskih knezova. Papa će postati gospodar Italije i ujedno gospodar svijeta (»doge e gonfaloniere della confederazione italiana, arbitro paterno e pacificatore di Europa, institutore e incivilitore del mondo, padre spirituale del genere umano, erede ed ampliatore naturale e pacifico della grandezza latina.«). S papom zajedno treba da kooperiše i radi na talijanskom jedinstvu i Pijemont. Put, što ga je pokazao Gioberti, bijaše nov. Od Machiavellovih vremena gledali su Talijani u papinstvu zapreku svoga jedinstva, a sada Gioberti diže papinstvo kao centar nacije, a Karla Alberta, koji nije nimalo uživao simpatija u talijanskih patriota kao nekog zaštitnika i pape i Italije i njezine nacionalne stvari. Mnogima se sve to činilo pretjerano i našlo se u početku mnogo protivnika, koji su Giobertija počeli žestoko napadati. Čuli su se glasovi, koji su proglasili njegovo djelo sramotom Italije i počeli ga okrivljavati radi jezuitizma i papizma. Međutim, kad je djelo Austrija zabranila i kad su ga počeli napadati jezuiti, koji su jedini dobro razabrali opasan utjecaj knjige, naročito u daljoj budućnosti, onda se javno mnijenje okrenulo. U Talijana nije bilo dovoljno moralnog samopouzdanja, oni kolebaju između indiferencije i očajne srčanosti. Gioberti izlazi pred nje s mislima, u kojima im jasno razlaže, da nemaju razloga očaju, da su od davnine Bogom odabrana nacija i da imadu u sebi elemente i uvjete, da izvrše veliku misiju kao centar čovječanstva. Samo pretjerana

skromnost i nepovjerenje u sebe same sprečava Talijane, da razaznadu svoje bogatstvo i da izvrše velika djela. Italija treba da se oslobodi tuđih elemenata, a to će moći učiniti samo s papinstvom.

Giobertijevo djelo probudilo je Talijane iz ružna sna i oni se počeše osjećati zdravima i krepkima. Sasvim se rado pregledala opreka između historije i zbilje. Radikalni elementi počeše se u masama vraćati u crkvu. Razumije se, da je i kler prihvatio Giobertijeve ideje s velikom revnošću. Promjena je u kleru tek onda nastupila, kad je Gioberti u svojim »Prolegomenima« i s djelom »Gesuita moderno« optužio jezuite, da su moralni i nacionalni položaj papinstva pokvarili. Jezuiti su žestoko napali Giobertija, a vlade su počele njegovo djelo zabranjivati. Ali žeđa, veli historik Italije XIX. stol., Nijemac Reuchlin, bijaše odviše jaka, napitak odviše sladak, a utjecaj spisa baš radi pokušaja, da se priguši, samo snažniji. Na Karla Alberta izveo je spis snažan utjecaj i stare se nade u novi život počeše opet u njemu buditi. On je od toga doba opet sklon talijanskoj nacionalnoj ideji.

Godinu dana poslije Giobertijeva djela izašlo je drugo, koje se može smatrati u izvjesnoj mjeri nadopunjkom »Primata« i finom njegovom korekturom. Djelu je naslov: »Delle speranze d'Italia«, a autor mu je grof Cesare Balbo, vojnik i historičar. Balbo je napisao svoje djelo u povodu Giobertijeva djela i posvetio ga njemu, ali on ni izdaleka ne plovi oblacima kao Gioberti, nego mnogo realnije shvaća situaciju. Balbo se izjavljuje protiv svake konfederacije, koja ne može da bude u Italiji dobra. Konfederacija, u koju bi unišla koja strana vlast (Gioberti je dopuštao, da i Austrija uđe u tu konfederaciju sa svojim talijanskim posjedom) nesamo da nije poželjna, nego ona nije ni moguća. Balbo računa s brzim raspadom Turske i onda će se Austrija pomaknuti na istok. U interesu je Italije, da veći dio evropskih turskih pokrajina u kojoj god mu dragoj formi zapadne Austriju. Tada bi Austrija mogla odstupiti Lombardiju i Veneciju. Za taj veliki momenat treba da se Talijani valjano priprave. — Balbo otkriva mane Talijana i daje savjete, kako da im se doskoči. Upozoruje na strogi moralni familijski život i krepost i na jačanje tjelesne snage. Pijemont je u tom pogledu na prvom mjestu među talijanskim državama i njega označuje Balbo mačem Italije. Kuća savojska je najstarija u Italiji i ujedno najpatriotskija. Balbo nije protivnik ni ostalih talijanskih dinastija, koje su se u tečaju vremena u Italiji nacionalizovale, zahtijeva priznanje svih dinastija, pa i o papinstvu govori s najvećom pohvalom.

Balbo se prvi osudio, da govori o samoj Italiji o stvarima otadžbine i da sasvim određeno istakne, da je glavni uvjet svakog poboljšanja unutrašnjih prilika Italije, da se istisnu iz nje tuđinci. Balbo govori umjereno, bez radikalizma i njegovo je djelo naročito mnogo tome doprinijelo, da je familijski život Talijana postao čišći i intimniji. Budite čestiti i ne odavajte se lažnim nadama, to je glavni tenor Balbova djela. Dakako da su ove umjerene misli naišle na žestoke protivnike, čije mišljenje izrazuje nekoliko stihova, upravljenih Italiji, koji su doskora postali veoma popularni:

Grida il Gioberti, che tu se una rafa
Se tutta non ti dai in braccia al papa;
E il Balbo grida, da Tedeschi lurchi
Liberer non ti possono che i Turchi.

[Gioberti dovikuje (Italiji!): Budala si ako se sasvim ne baciš u papin zagrljaj, a Balbo dovikuje: Iz njemačkih lanaca mogu te osloboditi samo Turci.]

Talijanski historičar Farini ocjenjuje Giobertijevo i Balbovo djelo ovako: Nebijaše dovoljno političke savjesti, vjere i proračunanosti mogućih ciljeva i sredstava. Ova su djela pokazala, da čovjek može da bude slobodouman, a da ne bude areligiozan, da može ljubiti otadžbinu i raditi u njezinu korist, a da ne povrijedi vječnih principa pravednosti, da ne lebdi u stalnim opasnostima, da vjeruje u dobro, a da ne čini zla, da može vjerovati u preporod (risorgimento) Italije, a da ne negira razuma i da može razum učiniti vođom mjesto slijepog slučaja.

Od naročite je važnosti bio fakat, da je preokret duhova od radikalizma nacionalitetu, pa onda crkveni pravac Giobertijev i Balbov izveo duboki utisak na Karla Alberta. On je do duše okljevao, da izmijeni sistem svoje vladavine, ali je u jednoj prilici pokazao jasno, da je u njega najposlije nestalo onoga straha pred Austrijom i da se riješio za neovisnost od nje. To je bilo neko carinsko pitanje, u kojem je Karlo Alberto sasvim jasno pokazao svoje neprijateljstvo prema Austriji i jaku volju, da se odupre njezinoj prepotenciji.

U ostalom je svakako neobična pojava, da se papinstvo moglo toliko isticati kao nacionalni faktor u doba, kad je na papinskoj stolici sjedio Grgorije XVI. Kao odgovor na oduševljeno Giobertijevo djelo, papinski je režim podvostručenom mjerom počeo da goni liberalce. Novoguelfizam, koji je, kako ćemo vidjeti, usplamtio naročito poslije smrti Gregorija XVI., u povodu Giobertijeva djela, talijanskom je narodu pribavio gorka razočaranja. Evanđelje ove škole, toliko čitana Giobertijeva knjiga o primatu, danas izgleda kao nedužna, gotovo smiješna utopija. A ova utopija bijaše u izvjesnoj mjeri i štetna, jer se odlučno opirala najboljoj i najjačoj strani Mazzinijeve »Mlade Italije«, a to je njezina unitaristička politika. Novoguelfi su htjeli narod ujediniti, izgraditi Italiju, pobijati tuđinsko gospodstvo osnivanjem federacije pod šestoricom vladara, koji su jedan protiv drugoga bili puni nepovjerenja i ljubomore. Sloga ovakovih elemenata za zajedničku borbu bijaše u istinu nerješiv problem.

Progon papinskoga režima izazvao je ustanke, od kojih treba naročito istaknuti događaje g. 1854. u Riminiju. Stvar, ma da izgleda na oko kao neznatna epizoda, ipak ima veće znamenovanje, nego što bi se to u prvi mah činilo. Četa patriota iskrcala se kod ovoga grada i zaposjela ga. Ustaše su se obratile na Evropu manifestom, da opravdaju svoj postupak i u njemu su plamenim riječima osvijetlili patnje naroda i potrebu reformi u papinskoj državi. Ustaše se nijesu mogli dugo održati u Riminiju i pobjegoše ispred papinskih švicarskih četa u Toskanu. Ovaj je događaj dao povoda Massimu d'Azegliu, da je izdao malenu knjižicu pod naslovom: Gli ultimi casi di Romagna

(Posljedni događaji u Romagni), koja se mahom raspačala u 12000 eksemplara, ma da je cenzura i policija učinila sve moguće da spriječi njezino rasturivanje.

Massimo d' Azeglio potekao je iz stare odlične plemićke pijemonteške familije, stekao je najprije u Rimu dobro ime kao slikar. Oženio se kćeri Manzonijevom i pod njegovim utjecajem počeo pisati romane u patriotskom duhu, od kojih je naročito stekao popularnost »Ettore Fieramosca« (1833.). D' Azeglio doduše podražuje djelima svoga tasta, ali zato ima u njega daleko razvijenija i jasnija žica patriotskoga osjećanja, nego u Manzonija. Roman se zbiva u XVI. stoljeću, ali i odviše se jasno razabrala tendencija, da treba misliti na XIX. stoljeće, pa i po samom d' Azegliovom priznanju napisao je on svoj roman zato, da Talijane primjerima njihovih predja potakne na otpor protiv tuđinaca.

D' Azeglio je, boraveći u Toskani baš u doba, kad su bjegunci iz Riminija pobjegli onamo, posmatrajući njihovu bijedu, ostavio mirno polje pose sravniti s minom, koja je potkapala čitav poluotok i koja je spremna da prasne, ali koju se ne smije dovesti do eksplozije bez općeg odobrenja ili barem ne bez odobrenja velikoga broja, koliko god je velika neustrpljivost i koliko god bile velike patnje naprednije manjine. Zaludu je nastojanje, da se sve to prikrije. Sve talijanske vlade znadu, da je ovo pitanje u svim državama na poluotoku na dnevnom redu. Nikoga nema, koji bi ih mogao razuvjeriti, da se tim pitanjem narod ne bavi. Austrijski policijski činovnici nijesu o tome ni u najmanjoj dvojbi, oni znadu sve, što se zbiva u srcima i ne čude se tomu, oni shvaćaju, da drukčije ne može da bude, oni vide istu potrebu za neovisnošću u različitim provincijama austrijske države, čiji zlo sastavljeni članovi idu ususret raspadu.

D' Azeglio veli, da bi bilo sramno i kukavno da se ovo nastrojenje taji, da se preko njega prijeđe mučke i da se priguši. Knezovi, koji danas vladaju Italijom ne mogu se bez pretjerivanja nazvati

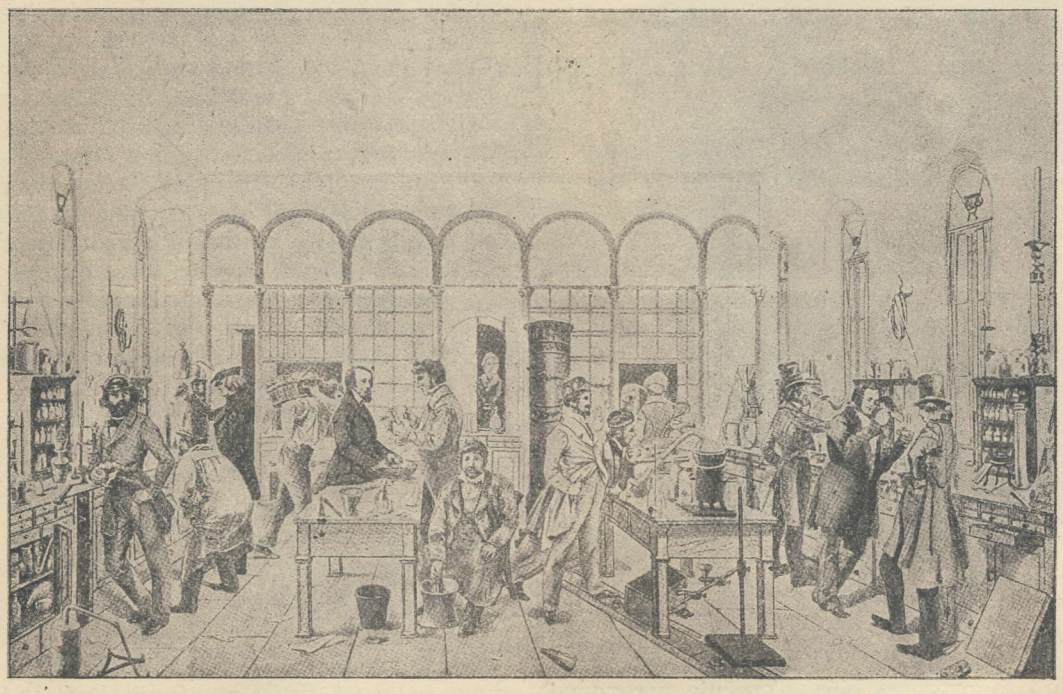

Liebiegov laboratorij u Giessenu 1840. — Po savremenoj litografiji.

ezije i bacio se na politiku. Iza dugog vremena opet je možda prvi put iznešena bezobzirno na vidjelo istina u njegovim »Ultimi casi di Romagna«. D' Azeglio smiono izjavljuje, da osuđuje ustanak riminski kao i sve ovakove pojedinačke ustanke, koji su samo na štetu. Manjina nema prava u ime čitavog naroda da digne barjak ustanka i da ugrozi mir, blagostanje, slobodu, štaviše čast i ekzistenciju čitave zemlje. »Ja osuđujem glasno«, veli D' Azeglio »ovaj i sve slične ustanke, koji bi ikada mogli da izbiju.« Događaji u Romagni čine interesantnu epizodu u velikom pitanju neovisnosti Italije, o kojoj se to više povjerljivim krugovima govori, što je strogo zabranjeno o njoj govoriti u javnom saobraćaju. Ovo je pitanje prodrlo štaviše i u one klase talijanskoga pučanstva, koje je dosada ostalo ravnodušno prema svim političkim idejama, a moglo bi tiranima. Dakako da ovi vladari, kojima je misao vodilja težnja vlastitog održanja, nijesu u svojim javnim aktima takovi, kako bi to čovjek želio, ali su oni umjereni, prosvijetljeni muževi i oni ne će protiv pisaca, koji ih napadaju perom u ruci, sprovoditi druge osvete, nego da ih isključe iz karijere državnih službi i časti. Oni ne će htjeti, da pisce radi publikacije brošure, bila ona kakve mu drago sadržine, napadnu ili štaviše apse ili da takova štogod pouzrokuje austrijsku okupaciju. U ostalom, veli d' Azeglio, ja velim, da građanska srčanost ne smije ni u čemu zaostajati za srčanošću vojnika; da je pisac, koji perom radi svojoj zemlji često daleko korisniji od urotnika, koji se služi bodežem, da prvi stavlja samo sebe na kocku, dok drugi to rade s čitavim narodom.

Dr. Milan Prelog

SMIRENJE U JESEN

U maglama dosade
i tvorničkog dima
čekamo prve jesenske
kiše.

Kada po žlijebovima šušti
palo lišće
omamljeno vinom
jesenjega sunca,
a u dubinu mračnu
gradskoga kanala
rokće
nastroj simfonije kišne:
Jesen
O, onda su naše duše
našle svoj put
Smirenja.

U jesen
kada krizanteme
na grobovima dršću
rezignovanu pjesmu
smirenog prkosa,
a vjetar u falsetu
tugaljivo
jesenju pratnju mrtvačkom
»Deprofundisu«
plače —
i čuje se cilik
requiemskog zvona —
O, onda je naš sivi
Dušni Dan
naš sivi Dušni Dan.
U jesen
čekamo kišu:
Simfoniju Smirenja.

Jesen je smirenje —
Smirenje.

Zagreb, 1921.

KA. MESARIĆ

U SUTONU

Plava je zavesa neba polita purpurnom bojom
i sutonje svetiljke gore svojim crvenim plamom
i purpurnim sutonjim hramom
lete poslednje boje

Na malom brežuljku ležim na šarenom ćilimu trave
i zenice očiju mojih piju sutonje boje....
I gledam kupole lipa u maglici cvetna parfema

snežne kaleže cveća polite bojama zraka;
plavkaste bubice male i skrletni plamen maka
na zelenom valovlju žita.

U zavojima mozga vibriraju živčani konci
i osećam plimu misli, punu ritma čeznuća....
I želim uvek biti u seni procvalih grana,
gde svil'ne lepeze vetra trune sa svih strana
bele latice cveća, koje kô leptiri lete —
želim u prirodi živeti i biti njeno — dete!
Svetiljke sutona gasnu. Umiru mlazovi boja
i protkana sjajem zvezda spušta se koprena Noći.
Nad odrom dana stojim u vatri plamenih želja,
i verujem, da će doći:
Jutarnje Vaskresenje.

Vinkovci, 1923.

Vlado Kovačić, VII. gimn.

Valerijan:

RAZUM NERAZUMNIH

Po W. Bölscheu.

Nas ljude, t. j. razumna bića, okružuje nerazumni svijet: sisavaca, kukaca, biljina, ruda. Mnogi drže tu činjenicu nepokolebivom misleći da je samo čovjek razuman, t. j. da ima takova svojstva te može da radi svijesno i svrhovito.

Ako govore o drugim živim bićima, koja također kao da rade svijesno da dostignu svoje ciljeve, onda dodaju da to one sve čine ne pomoću razuma, nego prema nagonu (instinktu).

A što je to nagon? To je prirođeno svojstvo životinje da proizvodi bez sudjelovanja svijesti svrhovite čine u korist svoju i plemena svoga. Kao da netko govori maloj, tamnoj zvjerci, što treba da radi da postigne svoj cilj — ali ne samo za sebe, već i da očuva podmladak i da ga digne na vlastite noge. Nagon se usavršuje, t. j. tačnije, polje se primjene njegove širi, — samo što to ne ide tako brzo kao kod ljudskoga razuma, — ali zato istim putem: putem sticanja iskustava. No dok čovjek, koristeći se svijesno iskustvom svojim, oca svoga, susjeda svojih, i ljudi napokon, koji su živjeli dugo prije njega, — može, hvala pamćenju, kao što i naročitoj sposobnosti da poređuje jedno s drugim, da širi svoju spoznaju i da dosta brzo poboljšava uvjete života, — to se u životinja, koje nemaju čovječjega razuma, nego su nadarene nagonom, događa polaganije.

Mnogo treba pokoljenja da se usavrši život životinja — ili tačnije sposobnost njihova za životnu borbu — ako se s kojega god razloga nađu u novoj, za njih nenavikloj sredini. A ipak se one na kraju krajeva prilagođuju, nauče, reći bi, da žive po novome — da žive bolje, kako bi mi rekli, da žive obezbijeđeno.

U svakoga je živoga bića mnogo neprijatelja. Ne dolazi do toga možda uslijed kakovoga raščišćavanja ličnih računa ili suvišnih uvrjedljivosti — već prosto zato, jer sve hoće da živi: svako nastoji, ne razmišljajući dugo, da pojede drugo. Ali svako se s druge strane brine i zato, da njega ne pojedu.

Činilo bi se, da je to loša uredba, jer dovodi do okrutnosti. Ali nema zla bez dobra. Životinje, okružene sa sviju strana pogiblima, progonjene općim, najstraš-

nijim neprijateljem — zimom, što smrću prijeti slabome ili ljenivome — postaju postepeno sve jačima, lukavijima, prilagodljivijima, t. j. one se usavršuju.

Istina, kukcu kojemu ili zecu ili leopardu ne bi nikada palo na um, kako da se bolje obrani od neprijatelja, ili da bolje opskrbi mlade — ali zato o njima misli Priroda, Najviši Razum. I pošto je mudrost njena neiscrpiva, to se i nabrojiti ne mogu sve vrste lukavosti, svi načini borbe za život, kojima ona opskrbljuje sva živa bića — i biljke, i ribe, i sisavce, od najnizega organizma do najvišega.

O pojavama toga »razuma nerazumnih« ja evo sad i hoću da se s vama porazgovorim.

I.

Ptice svjećarice.

Svatko od vas imao je prilike da vidi krijesnicu kako se poput malene zelene svjetiljčice svjetluca u travi ili kako leti po zraku poput sitne zvjezdice što je naučila letjeti. U morima, osobito u južnima, žive sićušna bića, koja izvode, skupljajući se u silnome mnoštvu, morsko svjetlucanje: čini se onda kao da more gori fosfornim, zelenkastim plamenom; a osobito se jaka svjetlost proteže u prugama za krmama čamaca ili lađa.

Ta se pojava zove fosforescencijom i potječe otuda, što svjetlucava bića izlučuju fosfor, naročiti kemijski elemenat žućkasto-bijela sjaja, koji se lako upali i svijetli u tami.

Dugo su vremena naučenjaci drugačije mislili, držeći da i mačkine oči svijetle same po sebi poput krijesnica. Međutim su pokusi, izvedeni s mačkom, postavljenom u apsolutno tamnom prostoru, kuda nije prodirao ni najslabiji tračak svijetla, pokazali obratno: oči u mačke nijesu se svijetlile.

Ne pokazuje samo mačkino oko tu sposobnost: poznato je, da se oči gotovo sviju zvijeri odlikuju istim tim svojstvima. Ne samo to; i čovječje oko može štaviše da se svijetli u mraku, ako ga se prije toga rasvijetli na čas svjetiljkom.

Ovu dakle sposobnost, da se sabiru i odrazuju oku nepristupačne zrake, priroda je iskoristila, da nadari jednu vrstu ptica pravim »noćnim svjetiljkama«.

Ta se vrsta zove Guld-Amadina i spada u istu skupinu kojoj pripada i znameniti vrabac-kolonista, jedna od najčudnijih »društvenih životinja« na zemlji. Vrapci-koloniste ne samo da žive u mnogobrojnome društvu na jednome drvu, već oni i spajaju krovove pojedinih gnijezda u jedan zajednički krov, koji se, uvećavajući se postepeno, pretvara u golemi stog sijena što se objesio s drveća. Zaštićeni tim krovom kao zidinom tvrđave, grade se sve nove i nove kolonije gnijezda, u kojima se othranjuju čitava pokoljenja ptica. Već po ovome primjeru »vrapca-koloniste« možemo mi da sudimo o sposobnostima ove ptičje vrste — ali što da se istom reče o njegovoj rođakinji Amadini?

Amadina živi u dalekoj Australiji u eukaliptovim* šumama i sjeća oblikom na maloga vrapca — tek nakićenoga najsvečanijim odijelom svojim. Po bogatstvu i jarkosti boja Amadina je gotovo jedna od najkrasnijih ptica svijeta. Leđa su joj i krilašca najprozirnije jarkozemljaste boje, koja spram repa prelazi u nježnu, nebesno-modru šaru; vratić je ovijen modrom vrpcom s crnim baršunastim rubom, na glavi joj je krvavo-crvena kapica, što se spušta duboko na obraze te se od nje krasno ističe kljun bojom slonove kosti i crni vratić. Kao završetak bogatoga ovoga uresa prsa su ptičice obojena čudesnom lila bojom, a trbuh jajasto žutom.

Već su davno zapazili jednu osebinu ove tako efektno urešene ptičice: u njenih su mladih, s obje strane kljuna, po dvije mrljice krasne modre boje s tamnim obodom. U istome razmjeru kako ptići rastu i postaju odraslim pticama — ove mrlje iščezuju.

Takove pojave u prirodi nijesu rijetke. Mladi vrlo često ponavljaju s početka osebine dalekih predа, rađajući se s ustrojima (organima), što su ih njihove vrste već davno odbacile, jer im više ne trebaju. Poslije dakako ti naslijeđeni ali suvišni ustroji otpadaju — kao na primjer rep u žabe. To je — kao neko besvijesno sjećanje na daleku prošlost.

Dimitrij Ivanović Mendelejev.

Katkada se događa, da ustroji, što ih nestaje u mladih čim odrastu znače naročito neko prilagođivanje, koje je potrebno samo za dječjega odlomka života njihova. Mrljice kraj kljuna Amadine znače upravo takovo prilagođenje i to, mora se reći, prilično oštroumno.

Svi mi poznamo ovu sliku iz dječjega života: Duboka je noć; naokolo sve tamno i tiho; samo u dječjoj sobi gori slabo svijetlo noćne svjetiljčice: ostavila ju je mati za slučaj da bi se dijete probudilo te ju bilo zašto dozvalo.

Isto je tako tamno i u dječjoj sobi male ptičice: ta sobica je njena gotovo posve zatvorena — tako naime grade svoja gnijezda ptice ove vrste, da što sigurnije očuvaju svoje mlade od neprijatelja. Majka, koja ulijeće u gnijezdo da nahrani ptiće, ne bi loše uradila, da se pobrine i kupi ma i malu noćnu svjetiljčicu, da uzmogne odmah naći put do gladnih kljunova svojih mladih!

Ali ona i ne treba ništa da kupuje: na dan rođenja malene Amadine priroda joj daruje sićušnu svjetiljčicu — ali ne samo jednu, nego četiri. To su iste one modre

---

* Eukaliptus = australsko drvo iz roda mirta; uspijeva u južnoj Evropi. Lišće njegovo sadrži eterična ulja, kojima se služe u medicini.

mrlje na dnu kljuna u ptića, što vremenom bez traga iščezavaju. One se svijetle u mraku poput pravih žarulja, i slaba ova svjetlost dostaje potpuno za sićušnu dječju sobu. A i smještene su one vrlo spretno i oštroumno — upravo ondje gdje ih se najviše i treba: u kutovima kljuna, tako da mati može hranu da sune upravo i tačno u usta, rasvjetljena ovom »džepnom električnom svjetiljkom«.

Kao što oči u mačke tako i ove mrljice sabiru, utjelovljuju tako reći i odrazuju slabo svijetlo, razasuto u tamnome gnijezdu. Ali najdivnije je kod toga da odraženo svijetlo služi u određenu koristonosnu svrhu, i što je upravo u tu svrhu i sagrađen taj posebni rasvjetni ustroj. Tako je priroda, opskrbivši obitavalište Amadine darežljivo toplinom — sunca ima dosta u Australiji — dala ptičici još i stan s električnom rasvjetom.

JUTRO U MOJOJ SOBI

U mojoj sobi nestaju zavese noćne tame
i letno jutro dolazi u plaštu sunčanih zraka
i kuca zlaćanim prstima
na telo prozorskog stakla.

Na prsima jastuka belih ležim u jutarnjem sjaju
i jastuci lagano dišu.
Cvetaju jutarnje boje na ivici sviju stvari
i prozirne ruže rišu.

Ja slušam korak jutra i pesmu jutarnjih sati
i osećam njegove zrake kô tanke, svilene vlati...

I znam, da jutro rađa uzdahe bednih i jadnih
i deli jutarnje ritmove pesmama ljubavi, bola;
kida paučine sanja i baca u mrtvačka kola
mnogima rumene nade.

Ja slušam korake jutra i pesmu jutarnjih sati
i osećam njegove zrake kô tanke, svilene vlati...

Vinkovci, 1. VII. 1923.

Vlado Kovačić, VII gimn.

DIONIZIJE I UČENICI.

Na sva vrata velikoga kazališta guralo se šareno mnoštvo, brbljajući i u smijehu. Zvuci najslađega dijalekta svijeta, što ga je znalo Hadrijanovo doba, koji si mogao samo u Ateni potpuno da uživaš do najnježnijih prelaza, punili su svojom milinom svu širinu trga. Neko se bio poslužio starim zakonom, te je odnio prvu pobjedu prikazavši nanovo Ajshilovog Prometeja. Veličajna tragedija oduševila je Atenjane, poznavače umjetnosti, a objesna satirska igra, koja je završila tetralogiju, potakla je živu radosnu ćud najmilijega imperatorova grada. Atička jesen vladala je zemljom. Atenjani su punim grudima gutali divotu predvečerja. Pred jednom skupinom mladih efeba, koji su u živom razgovoru pratili nekoga visokoga starca, koji je šuteći išao sred njih, uklanjalo se svuda mnoštvo s poštivanjem, ali dakako ne bez radoznalosti. Veliki retor Dionizije išao je s učenicima spram vrtova izvan grada.

Učenici se prepirali o posljednjem koru tragedije, ali učitelj utonuo u misli kao da nije za to mario. Razgovor učenika postajao je tiši. Tišina trže retora iz njegovih misli. Pogleda ih i zapita, o čemu li su tako živo govorili. Učenici htjedoše da čuju njegov sud. Donizije se nasmiješi: »Moram se jednom povesti za skepticima i uzdržati se od suda. Nijesam čuo kora. Druga mi je stvar baš zaokupila duh... Nije li vam nikada bilo čudno, da mi za tu vrst pjesništva imamo samo dorsko ime, a nemamo atičkoga, premda baš Atenin grad zapravo goji dramu?«

»Stagiranin veli, zato, jer potiče s Peloponeza« začudi se neko učiteljevu pitanju.

»Ali da se mi u drami samoj, i baš samo u drami — smetnimo s uma pojedine male pjesme — služimo dvjema dijalektima, našim i dorskim? Korovi su dorski jer su s dramom došli s Pelopovog otoka, a dijalog je atički. Nije li ti to čudno, ma da to tumači Stagiranin?«

Učenik je šutio. Kad je Dionizije pitao za tako svima poznate stvari, očito je imao neku posebnu svrhu. Bolje je bilo dakle, da sačekaju bez prekidanja, što će dalje da kaže. Brže će saznati, što mu je bilo na misli, nego ako bi htjeli da i dalje odgovaraju na njegova kukasta pitanja. Retor ih pogleda redom smješeći se. Pogodio je njihovu misao.

»»Čujte dakle bez pitanja i odgovora! Kad je svijetlonosac titan prikovan na pećinu u lancima bacao gromovne svoje tužbe protiv vladara svijeta u dubine gledališta, činilo mi se, da vidim, gdje sav narod Helena u lancima viče za svojom izgubljenom slobodom. Čuo sam upravo teške optužbe Demostenove, koji je pred svijetom i pred potomstvom sudio krivcima, koji su doveli narod u lance, što ih od tada Heleni nose. Zašto su Heleni izgubili na sve vijeke slobodu? Zašto je moralo doći do toga, da mi možemo da svijetlo znanja donosimo svijetu samo preko krutih Rimljana? Veli to sam njihov pjesnik. Pozornice mi nestalo s vida. Pitanje je ugrizlo moje srce. Stara rana u mom duhu opet se jednom otvorila. I kako sam se zadubao, prene me klicanje svjetine. Osvijestio sam se opet. Dorski kor zvučio mi je u uhu, atički govor titrao je iza njega. I kako ono Plotin i najnoviji ljudi Pitagorini govore o ekstazi, tako mi je bilo. Jasan i bistar bio je odgovor pred mojim duhom. Glumci su mi ga pjevali. Prometej mi ga je grmio, klicanje naroda ga je naglasilo. Zar ne kličemo evo svi našoj staroj pocijepanosti, zar nijesmo na sve vijeke uzvisili ono glavno zlo, što nas je učinilo neslobodnima, što je nas svijetlonosce, okovalo u lance? Stari antagonizam Atene i Sparte, ne živi li on dalje u svetom obliku naše drame? Nikad nijesmo bili složni, mi, jedinstveni narod Helena, mi, ljubimci Olimpa. Evo, mi jedan narod, koji su uvijek skupljale divne utakmice u Olimpiji, u Delfima, na Istmu, protiv kojih su svi naši neprijatelji vojevali kao protiv jednoga naroda, čije su se duševne vlade bojali svi ti mrki sinovi sile, narod, koji je Homer slavio kao Panahajce, koji je Demosten kao Helene pozivao k slozi, evo, nas je nestalo u maljušnoj zavadnji! Ta ni velike muke velikoga rata, što ga je Tukidid opisao, nijesu mogle da opamete naroda. Uvijek smo ostali Atenjani i Lakedajmonci i Tebanci i svi oni mali nebrojni gradovi, koji su se opet i opet javljali. Nikada nijesmo znali biti Heleni. Pa ipak smo uvijek znali, da smo jedan narod, da smo među svima velikim narodima ekumene onaj narod, koji se najoštrije od susjeda razlikuje. Pa ipak je uvijek bilo muževa, koji su zaslijepljeni htjeli da samo jedan dio naroda dovedu do vrijednosti, te su ili tražili svu izvanju premoć za taj dio ili su za tim išli, da sve,

što je jedne od drugih dijelilo, uvijek na novo uzdignu, da uvijek na novo dadu života staroj kletvi nesloge i da zavode mnoštvo, koje je lako zaluditi, pjevajući mu o njegovoj veličini, koje nije bilo, a krijući mu tamom pravu veličinu jedinstvenoga naroda Helena. Uvijek su isticali trice i sitnarije, kao da su velike stvari i teške i kao da mnogo znače, a oni mnogi, zavedeni, povladivali su im i tim opet poticali taštinu demagoga dalje i dalje.

To li je bio narod Helena, što su ga bozi tako bogato nadarili, a koji je dao, da ga tako zavode, da mu mrenu sljepoće navuku na oči? Zar su Atenjani, koji su mislili, da su bliže božanskom svijetu znanja i čovječnosti od svih drugih Helena, doista mogli uvijek na novo da zaborave, da su u velikim bojevima svega naroda uvijek morali da prepuste vodstvo nad svim borcima Helena lakedajmonskom kralju, da je baš Spartino ratno umjeće i junaštvo Sparte spaslo Helene kod Termopila i dalo im vječnu slavu najviše smrtne žrtve za domovinu? Ta već u Homera zapovijeda Lakedajmonjanin Panahajcima! I Atenjani su bili hrabri muževi i nitko im toga nije poricao. Ali zar su poradi toga morali uvijek da nenavide veću bojnu slavu braće i da je umanjuju? A ova braća, zar su morali da gledaju na mekša srca Atenjane kao na slabiće, koji nijesu jednakopravni spram jačine Spartine? Zašto nijesu htjeli da priznadu sretniju prednost, koju je Atena dala svojem gradu? Nijesu li to bile dvije strane duše naroda Helena, kako ih je Plato vidio u svakoga čovjeka pojedinca? U jednom dijelu tijela vlada duh, u drugom snaga, najvažnije strane života u trećem. Nijesu li svi ti dijelovi potrebni, da čovjek bude čovjek, nije li potrebna njihova harmonija, da može da živi i da napreduje? Ono, što je onaj stari Rimljanin pričao puku, kad je pošao na sveto brdo, vrijedi i za dijelove naroda, ne samo za pojedine njegove staleže. To je jasna istina, pa je ipak tako često ne vidimo, pa ipak držimo svetima stvari, koje su potpunoma protivne toj istini. Veliki jedinstveni narod Helena raspao se u ono bezbroj plemena i dijelova i država. Kad nas je put spram gore, da govorimo jezikom starih prijatelja mudrosti, doveo do toga, da nas je spojila jedna pjesma i kad je onaj naš prekrasni govor naše nauke postao govorom čitave Helade i svu je opsegao, i onda smo morali staroj predaji za volju, jer da je sveta, za sve vijekove učvrstiti našu neslogu pravilima i propisima naše umjetnosti i naših običaja, mjesto da smo nastojali u bratskoj ljubavi da je nestane, mjesto da stvorimo pravo jedinstvo, koje će sastojati od svega, što je u sviju naših plemena najbolje.

Naša Helada neće više uskrsnuti. Mi, ljubljeni moji, naličimo roditeljima čovječanstva — i jesmo to po svom duhu — koji ne rade za sebe već za svoju djecu, kako to uče oni iz stoe. Čini se da je došlo vrijeme, koje nam je odmjerio veliki Usud. To ne može da ražali prijatelja mudrosti.Takav je tok ljudskih stvari. Nešto mi drugo smućuje duh. »Sve ljudsko ide u krugu« uči Heraklit, uče nauke, koje od Febovog izlaska k nama stižu. Sve se, vele, vraća. I zato pitam: Zar će se opet iza mnogo dana naći darovit narod, koji će poput nas biti jedan narod i poput nas razdrobljen, te će raditi protiv svoga ujedinjenja? Za povijest, koju smo mi ljude naučili pisati, vele naši rimski gospodari, da je učiteljica života. Hoće li dakle tada taj narod moći i umjeti da nauči iz naše povjesnice? Pitam to daleku budućnost. Veliki bog, čije ime nosim i koji mi je dao, da štošta vidim, ne daje mi nato odgovora. Ima samo u meni nada, da mi stari nijesmo uzalud trpjeli za daleke potomke . . .«

Zdenko Vernić.

DR. VLADIMIR NJEGOVAN:

ŠTA JE MATERIJA?

Da podigne industriju alizarina — crvene boje — koja se dobiva iz biljke broća (Rubia tinctoria), uveo je Napoleon III. u vojsku crveno bojadisane čakšire, jer je ta boja vrlo postojana. God. 1870. producira Francuska alizarina u vrednosti od preko 50 mil. fr. God. 1868. dobivaju Graebe i Liebermann »redukcijom« alizarina iz broća antracen — isti onaj antracen, koji se nalazi u katranu kamenog ugljena. Već iduće godine uspelo im je obratno iz antracena iz katrana kamenog ugljena dobiti — alizarin. Odnošaj između ovih dvaju spojeva razabira se iz njihovih strukturnih formula:

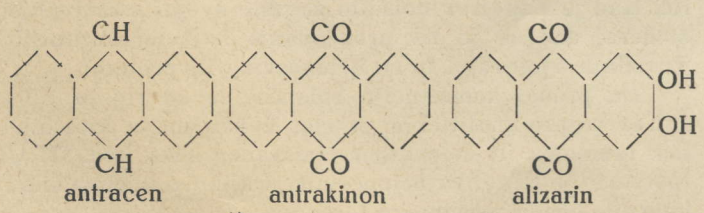

gde nam znači skraćeno bilježenje za benzol.

Time je učinjena prva »sinteza« prirodne boje. »Sintetički« alizarin je posve identičan sa »prirodnim«. Razlika je samo ta da je sintetički mnogo jeftiniji od prirodnoga.

G. 1873. producirale su nemačke fabrike 100.000 kg alizarina, 1877. 750.000 kg, 1884. 1,350.000 kg i god. 1900. 2,000.000 kg alizarina.

Dok je god. 1870. stajao 1 kg 13 maraka pala mu je cena god. 1888. na 2.70 maraka.

Sintetički alizarin je jednim mahom uništio kulture broća u Francuskoj, čime je oslobođeno 20.000 ha plodne zemlje za produkciju hrane.

Slično je sa indigom. Indigo je poznat još u pradavnim vremenima, a dobivao se poglavito iz biljke Isatis tinctoria. God. 1896. producirale su »faktorije« u Indiji 6 mil. kg indiga u vrednosti od 80 mil. maraka.

Nemački kemik Adolf Baeyer radio je 20 god. na tome, da indigo učini sintetskim putem u lab ratoriju i doista to mu god. 1880. i uspe. Trebalo je još 17 g. intenzivnog rada da se ta sinteza uzmogne provoditi u praksi sintetičnim putem na veliko. Badische Anilin- u d Sodafabrik u Nemačkoj uložila je za taj rad nekih 1(mil. maraka i doista 1897. pojavi se prvi put na tržištu sintetički indigo, koji je sasvim identičan sa prirodnim a pripisujemo mu ovu strukturnu formulu:

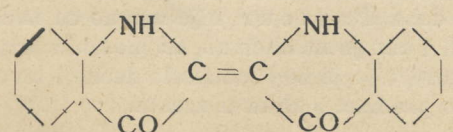

God. 1897. producirala je Nemačka 581 tonu umetnog indiga u vrednosti od 6.4 mil. maraka, a Indija 9516 tona prirodnog u vrednosti od 71.4 mil. maraka. — U godini 1911. producirala je Nemačka 21.618 tona u vrednosti od 41.8 mil. maraka a Indija 800 tona u vrednosti od 4.5 mil. Iz ovih se brojeva vidi kako je silno porasla produkcija indiga u Nemačkoj, a cena mu je istodobno vrlo pala. Za vreme rata opravile su se faktorije u Indiji, jer Nemačka nije mogla da izvozi. Danas je kultura indiga u Indiji na rubu propasti, a zemlja ostaje slobodna za produkciju drugih kulturnih biljaka.

U vezi sa fabrikacijom sintetičkih boja, koje se kako smo čuli, prave pretežno iz katrana kamenog ugljena, pa se zovu »katranske« boje, razvila se i fabrikacija sintetičkih lekova.

Ovde iznosimo strukturne (skraćeno pisane) formule nekih najvažnijih preparata.

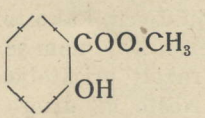

aspirin
(acetil-salicilna kiselina)

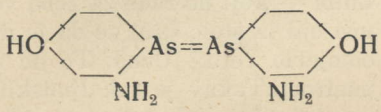

salvarsan
(diamino—dioksi-arsenobenzol)

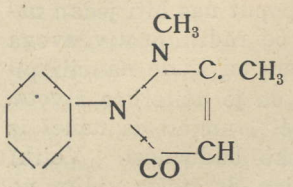

antipirin
(fenil-dimetil-pirazolon)

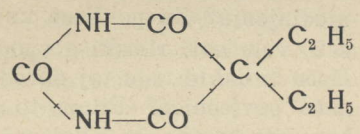

veronal
(dietil-barbiturna kiselina)

Velike nemačke fabrike, koje produciraju sintetičke lekove i boje i druge kemikalije kao Badische Anilin- und Sodafabrik u Friedrichshafenu (BASF), Actien-Gesellschaft für Anilinfabrikation (Agfa) u Berlinu, Meister Lucius u Brüning u Leuverkusenu, E. Merck u Darmstadtu itd. razvile su se do upravo kolosalnih dimenzija. Uposluju na desetke hiljada radnika i na stotine promoviranih kemičara — doktora, i raznih drugih akademski obrazovanih činovnika i inženjera i produciraju na desetke hiljada raznih preparata a najavljuju godišnje na stotine patenata o novo otkrivenim spojevima i preparatima.

Njihovi su laboratoriji često bolje uređeni nego li univerzitetski, a mnogi bivši profesori su tamo direktori.

Kad je reč o strukturi molekule moram da spomenem još jednu važnu stvar. God. 1847. bavio se je tada 25-godišnji Louis Pasteur kristalografskim studijem vinske i grožđane kiseline, pa je našao, da se grožđana kiselina dade rastaviti u t. zv. desnu i levu vinsku kiselinu, za koje kažemo, da su međusobno enantiomorfne. Te dve kiseline su međusobno sasvim identične, samo se razlikuju u kristalnim oblicima i u svom delovanju na t. zv. polarizovano svetlo. Kristali desne i leve vinske kiseline su međusobno simetrični, oni se odnose jedan prama drugome kao desna i leva ruka ili kao predmet i njegova slika u zrcalu. Osim toga rastopina desne kiseline zaokreće u polarizacijonom aparatu polarizovano svetlo na desno, a levo na levo.

U ono doba Pasteur nije mogao da nađe rešenje ovoj pojavi i ako je naslućivao, da mora da leži u strukturi molekule, t. j. da se i molekule desne i leve kiseline odnose kao predmet i slika u zrcalu.

God. 1874. publiciraju gotovo istodobno I. A. Le Bel u Parizu i I. H. van't Hoff, tada 22-godišnji mladi nepoznati doktor u Utrechtu, radnje, koje neovisna jedna od druge rešavaju taj problem. »Optičke izomerije« pokazuju svi oni spojevi, koji imadu »asimetrički ugljik«. Čuli smo, da je ugljik četverovalentan. Mi sebi te valencije ne smijemo zamišljati u jednoj ravnini već u prostoru jednoliko raspoređene. Ugljikov atom zamišljamo dakle u centrumu jednog tetraedra, a valencije njegove u uglovima toga tetraedra. Zamislimo na svakom ugljikovom atomu na svakoj valenciji drugi atom ili atomsku skupinu dobit ćemo mogućnost, da složimo dve molekule, koja je svaka za sebe asimetrična, a jedna se prema drugoj odnose kao predmet i slika u zrcalu. Van't Hoff je na taj način proširio strukturnu kemiju u treću dimenziju i osnovao t. zv. stereokemiju.

Danas poznamo jako mnogo »optički aktivnih« spojeva, koji sadrže jedan ili više asimetričkih ugljika. Da se ove prostorne formule uzmognu pisati na papiru, upotrebljujemo t. zv. projekcije po E. Fischeru. Tako bi n. pr. formule za d. - i l - mlečnu kiselinu glasile:

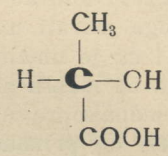

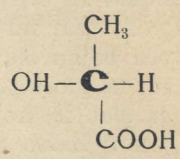

Po van't Hoffu će spoj sa n asimetričkih ugljika imati 2n optičkih izomerija. Tako je E. Fischer, baveći se konstitucijom raznih vrsti sladora našao, da t. zv. aldoheksoze imadu četiri asimetrična ugljika (C) i da prema tome mora biti $2^4 = 16$ optičkih izomerija, od kojih su četiri još nepoznate, a od poznatih su u prirodi poznate samo

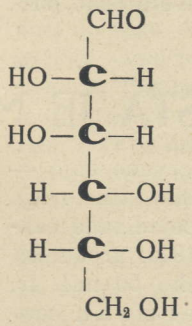

d-manoza

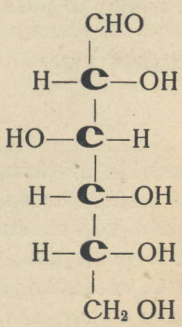

d-glukoza
(grožđani slador)

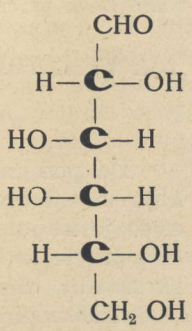

d-galaktoza

dok je ostalih sedam učinjeno sintetskim putem. Tako n. pr. l- manoza, koja ima formulu simetričnu d- manozi itd. Kad je Fischer donekle završio svoja istraživanja sladora, dao se je na proučavanje najkompliciranijih prirodnih spojeva, a to su belančevine ili proteini.

Da prouči konstituciju belančevine udario je Fischer najpre analitičkim putem. Kuhanjem sa kiselinama, lužinama ili delovanjem želučanog soka kod 37° C rastvorio je Fischer belančevine u njihove komponente, koje sve imadu zajedničku formulu

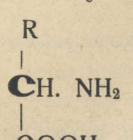

gde nam R znači razne atome i atomske skupine. Do sada je izolirano nekih 20 ovakovih amino-kiselina. —

Kako se iz ove formule razabire gotovo sve ove kiseline pokazuju optičke izomerije, jer imadu po jedan asimetrički ugljik. Da spomenem samo nekoliko ovakovih kiselina (skraćeno pisanih),

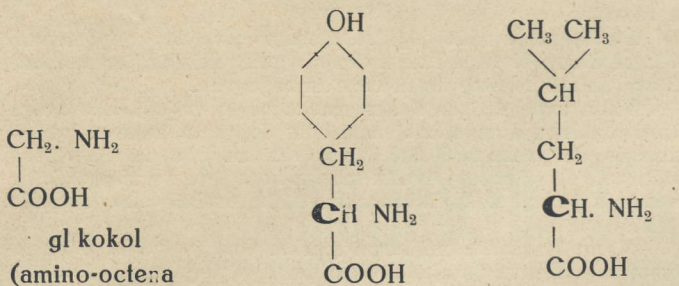

gl kokol (amino-octena kiselina) | tirozin*) | leucin

Ovim analitičkim putem može se konstatovati od k o j i h aminokiselina su belančevine sastavljene. Može se odrediti i konstitucija aminokiselina, ali se ne može odrediti k a k o su te kiseline u belančevinama međusobno vezane. Ne može se odrediti u prvom redu stoga što su molekule belančevina jako velike. Molekularna težina varira između 11.000—12.500.**

Fischer je nastojao, da pitanje konstitucije reši sintetičkim putem. Fischeru je uspelo, da veže osamnaest aminokiselina u jednu molekulu i dobije spoj donekle sličan belančevinama (t. zv. polipeptid) (mol. tež. 1213), ali se od njih bitno razlikuje, što je od tih 18 kiselina bilo petnaest molekula aminooctenih kiselina (glikokola) i 3 molekule leucina, a ostale kiseline nisu bile zastupane. Pretpostavimo li, da u molekuli ima 20 raznih amino-kiselina, to ćemo prema računu perturbacije moći očekivati

$20 \times 19 \times 18 \times \ldots\ldots\ldots 5 \times 4 \times 3 \times 2 \times 1 = 20! = 12.3 \times 10^{18}$ izomerija. Kako svaka aminokiselina ima po jedan asimetrički ugljik, to bi svaka od ovih 2.3×10^{18} izomerija mogla po v a n ' t Hoffu dati $2^{20} = 10^{24}$ optičkih izomerija. Osim toga ima još daljnih mogućnosti izomerija.

Ovi navedeni brojevi su tako ogromni,* da mi sebi njih ne možemo da predočimo. Ti brojevi su tako veliki, da mi možemo pretpostaviti, da svaki živi organizam ima svoju izomernu formu belančevine. Naravno, da tu prestaje svaka mogućnost da upoznamo konstituciju tako kompliciranih spojeva, i baš je u radnjama F i s c h e r o v i m a, koje su publicirane u doba prelaza iz 19. u 20. vek, kulminacija nauke o konstituciji molekule.

(Nastavit će se.)

---

* U »benzolovoj jezgri« — šesterokutu — trebala bi svaka druga stranica da je sastavljena od dva paralelna pravca (»dvostruki vez«). Radi jednostavnosti se piše kao gore.

** Molek. težina vode (H_2O) = 18, kuhinjske soli (Na Cl) = 58.5, grožđanog sladora = 180 itd.

* Jedna milijarda = 1.000,000.000 = 10^9 ima samo 9 nula.

SUTON

Suton je danas kroz zavese ušao u moju sobu
kô veliki crni pauk
i seo je na četiri zida moja
da njima prede mrežu mraka.

Meni je danas taj pauk drag
— ja inače pauke mrzim —
jer mi je došao
kada sam u sobi bio sam.

Vinkovci, 1923.

J. S. Ivanov

LISTAK

BROJ ŽIVOTINJA KOJE DANAS ŽIVE.

Prirodna se znanost među svima ostalim znanostima počela najprije da razvija zato, jer je čovjek živio okružen životinjima i bilinama, koje su mu trebale za opstanak. S njima je on počeo najprije da se bavi i da ih upoznaje. Čovjek je počeo sve više i više da proučava prirodu i tako je naišao na sve veći broj životinja. Jedne su mu bile na korist, druge na štetu. Počeo je da ih opisuje i grupiše. Kasnije su se bavili istraživanjem prirode prirodnjaci, kojih broj sve većma raste. Svaki je počeo prirodu na svoj način proučavati. Došlo je do nesuglasica i do nesporazumaka, osobito kod svrstavanja životinja; nastala su razna imena, i tako se često dogodilo, da je više prirodopisaca opisalo istu životinju pod raznim imenom. Stoga je upravo nemoguće odrediti striktni broj životinja, koje danas žive. Često su nastale i postoje velike brojčane razlike pojedinih vrsta, koje nabrajaju razni sistematičari. Tako su na pr. god. 1878. uzimali da imade među sisavcima oko 2.000 vrsta. Danas ih zapravo poznajemo oko 7.000. Razumije se, da nijesu od god. 1878. pa do danas otkrili 5.000 novih vrsta, već se došlo točnim proučavanjem do spoznaje, da su mnoge životinje, koje bijahu smatrane geografskim odlikama jedne vrste, sasma nova vrsta. Baš u redu ptica varira broj vrsta kod raznih ornitologa. Tako je Gray god. 1871. opisivao 11.167 vrsta, Wallace 1876. spominje 10.200 vrsta, dok Schater god. 1880. spominje samo 7.300 vrsta. U velikom katalogu britskoga muzeja u Londonu imade danas oko 12.350 vrsta, no za mnogu pticu nije dokazano, da je posebna vrsta, pak se zato uzima, da među pticama imademo oko 10.000 vrsta. Kod gmazova varira broj vrsta između 2.500—3.880. Vodozemce računaju oko 800—1.320. vrsta. Kod riba poznajemo danas oko 10.000 vrsta, od kojih otpada na ribe 7.500 vrsta, koje žive u moru. Aristotel spominje samo 100 vrsta. Najveće varijacije među brojem vrsta nalazimo kod kukaca, što nas i ne iznenađuje, ako pomislimo, da nema mjesta na svijetu, gdje se nebi zadržavali kukci, pa su radi toga i nastale silne varijante u njihovoj građi. Leunis spominje god. 1883. oko 200.000 vrsta, Handlirsch 1908. opisuje oko 385.000 vrsta. Danas ih računamo na 300.000 vrsta. Kod drugih člankonožaca nalazimo još i danas velike razlike među nabrojenim vrstama od raznih autora, tako n. pr. kod pauka jedni nabrajaju 3.000 drugi pače 13.000 itd. Zato se za sve ostale životinje iz koljena člankonožaca, crva, bodljikaša, mekušaca, mješinaca i praživa uzima od 150—200.000 vrsta tako, da bi prema tome mogli danas računati sa 500 do 600.000 vrsta, koje danas žive. **S. G.**

PEDESETGODIŠNJICA KAZALIŠTA U VARAŽDINU.

Ima tečevina tako zvanog ljudskog višeg duševnog života, po kojima možemo na prvi pogled mjeriti kulturu jednoga naroda. Jedna je takva institucija kazalište.

Kazalište je usko vezano uz dramsku, likovnu i muzičku umjetnost, te je u njem tako reći reprezentovana čitava umjetnost, kao najveći izričaj kulture pojedinog naroda i svih naroda uopće.

Govor je specijalno o varaždinskom kazalištu i o proslavi, koja se održala ovaj mjesec, u slavu pedeset godina posebne kazališne zgrade. — Varaždin je jedan od prvih gradova na balkanskom poluotoku dobio za kazalište posebnu građevinu, a to je za pojam kulture čitave naše države jedan očiti plus.

Bilo je to god. 1873., kada su tadanji ravnatelj zagrebačke drame Mandrović i dramaturg zagrebačkog kazališta poznati pisac Josip E. Tomić, došli sa svojom družinom i otvorili svečanim načinom kazalište. Prigodom otvorenja davala se Kukuljevićeva drama »Poturica«. Drama nema literarne vrijednosti, ali je baš obzirom na to važna u literarnoj i kazališnoj istoriji jer je njom otvoreno varaždinsko kazalište. Od umjetnica, koje su sudjelovale kod te slave živa je mislim samo markiza Strozzi, dok su umjetnici već svi umrli, a među njima Mandrović i Fijan.

Bio je to svečani momenat i obzirom na kulturu i obzirom na nacionalizam: otvorenjem hrvatskog kazališta onemogućilo se predstavljanje drugim njemačkim kazališnim družinama. No ipak se njemački jezik različitim makinacijama opet uvukao u kazalište.

U početku nije imalo varaždinsko kazalište svoje stalne družine, već su amo dolazile različite njemačke šarlatanske družine, a često i naše zagrebačko kazalište i različita putna kazališta. Tek je kasnije dobilo varaždinsko kazalište svoju družinu, koja je lijepo napredovala. Zadnjih se godina pomalo izrodila dramska umjetnost u našem kazalištu. Mora se priznati, da je tome kriva devalvacija novca i svjetski rat u kojem se čovjek morao brinuti za svoje vitalne potrebe, a ne za umjetnost. Poslije rata nastala je po čitavom svijetu demoralizacija i u nekom je dijelu doprla i do nas i već je bilo nemoguće stvoriti jednu solidnu publiku. Čovjek, koji ima potrebe za kazalište, nema novaca, a čovjek, koji ima novaca ne treba kazalište, i tako je kazalište prazno.

Morao se naći jedan stadij izmirenja prave umjetnosti i takozvane »vedre umjetnosti« a to nije uspjelo i rodio se šarlatanizam: različite operete, opskurni »baleti« etc. To je savremeni surogat za dramu. Naša kazališna družina nije mogla podnijeti financijalan krah uzrokovan svjetskim ratom i razišla se, a u kazalište se uvukao — kinematograf i taj već pet godina odgaja publiku s različitim atrakcijama i detektivskim senzacijama.

Država naša ne može davati kazalištu obilnu subvenciju, koja je neophodno potrebna, pa zato naša kazališta redovno svršavaju s — deficitom. No nadajmo se da će se i tome predusresti dok se urede naše ekonomske prilike, pa će kazalište moći da mirno ispunjava svoju pravu zadaću: širiti kulturu i to visoku kulturu, a umjetnici će biti materijalno obezbijeđeni.

I proslavljena je pedesetgodišnjica našeg kazališta. Opet je došlo u naš grad mnoštvo zagrebačkih glumaca, da nam pomognu kod ove kulturne slave. I ta proslava ne smije biti nikako jedna formalnost već jedan impuls za nadu u bolja vremena.

— b. k. —

FILATELIJA

Na internacionalnoj izložbi maraka u Wienu 1923., dobila je izložena zbirka Jugoslavenskih maraka kao nagradu bronzanu medalju. Ovo napominjem s više razloga, prvo da se vidi kako su i naše marke ako su sa razumijevanjem sabirane vrijedne i cijenjene, a drugo da upozorim mlade sabirače i buduće velike filateliste gdje im je prvo polje sabiranja. Kod današnje razgranjene filatelije svaki se sabirač okreće prema onome što mu je najbliže, a u ovom slučaju su to naše marke.

Danas se još lako i uz razmjerno malene žrtve mogu sabrati sva izdanja, koja su izašla na našem teritoriju od dana »Ujedinjenja« do danas, dapače i svi »P a t i s c i« t. j. pogrešni tisci, natisci, razno zupčanje, Eseji i sve finese koje spadaju u filateliju moguće je skupiti, što će za koju godinu biti već teže, jer se mnogo izvaža za strane filateliste, a što ovdje ostaje to obično sabirači sami trebaju.

Dakle u prvom redu naše marke. Sabirati valja samo cijele, neoštećene, čiste ili lijepo žigosane marke. Takova zbirka ima mnogo veću vrijednost od zbirke koja je površno rađena. Treba si stvoriti način t. j. sistem kako će si pojedinac zbirku urediti. Najviše cijenjene zbirke su one koje su potpune. Dakako ako su marke uz to nežigosane i lijepo uščuvane, da uz to imadu i lepši izgled.

Nekoji opet sabirači cijene više marke koje su žigosane, dakako ako su i te dobro uščuvane. Ima sabirača koji sabiru marke samo na listovima, i to ima dobrih strana, prem je dosta nepraktično.

Dakle polje rada je široko, samo kao što napomenuh, valja se držati sistema i ne mijenjati ga svaki čas, jer se inače takav sabirač zaplete da nemože iz toga van.

Valja zapamtiti da svaka marka nešto vrijedi, ako ne za vlastitu zbirku a onda izmjenom opet donese nekakovu korist. Sabirača ima preko 5,000.000 i to po raznim državama, a obično svaki želi da si nabavi svaku marku koja je u katalogu, dakle potražnja je kod nekojih maraka velika, osobito ako je izašla u maloj nakladi.

N. pr. Hrvatska jubilarna marka. Ona je izašla u 15.000 kompletnih nizova pa ako uočimo da je od toga uništeno samo 5.000, vidimo odmah da ta marka dobiva time već veliku vrijednost, jer se ne da razdijeliti na sve sabirače. I zbilja niz tih maraka od 4 vrednote stajao je na pošti na dan izdanja 1 Kr. a danas stoji najmanje 400 Kr. dakle, ako je velika potražnja a nizova je malo, marka je skuplja.

Za koji dan izaći će u nakladi ovdašnjeg velikog zavoda Album svih jugoslavenskih maraka, krasno opremljen sa svim Patiscima. Osim toga i jedan za male sabirače bez pogrešnih natisaka — uz to izlazi i katalog specialno za jugoslavenske marke sa svim cijenama i potpunom orijentacijom kod naših izdanja. Prema tome katalogu biti će vrlo lako opredijeliti se što će tko sabirati i kako; — listovi albuma biti će posebno, tako da ih svaki sabirač može metnuti u korice na pero, koje će se isto dobivati kod toga zavoda, ili već u korice koje ima kod kuće, pošto se sistem tog izdanja prilagođuje sistemu već postojećih.

Napominjem da je katalog izrađen po posve novom sistemu i prema našim izdanjima, tako da mislim da će biti mjerodavan i za vanjske buduće kataloge i trgovce.

U budućem broju više, o našim markama, i nešto o svjetskim novostima.

R. V.

KNJIŽEVNOST

ANTE KOVAČ: »IMPRESIJE IZ JEDNE EPOHE«.

Jedan od najpopularnijih naših dobrovoljačkih oficira g. Ante Kovač (Pfificus) izdao je svoje impresije sa puta kroz zemlje i gradove, kada je za vrijeme rata putovao kroz Rusiju, Englesku, Francusku, Italiju, Grčku i Afriku, a učestvovao je i u borbama na solunskom frontu. Ovi zapisi puni su psiholoških opažanja, a sadrže u sebi mnogo historijskih dokumenata iz velike ratne epohe, dosad nepoznatih.

Čudesne slike svetske panorame redaju se jedna za drugom, pa se knjiga čita na dušak. Ima u njoj i komičnih i tragičnih scena, što sve skupa daje jednu zaokruženu literarnu celinu. Nad svim dominira jedna apsolutna otvorenost i iskrenost, možda katkada i nepravedna, no ona je svakako uz živahan stil najglavnija odlika ove knjige. Cena je delu 25.— dinara, a naručuje se kod Hrvatskog Štamparskog Zavoda d. d., Nakladno odelenje, Zagreb, Marovska ulica 30.

BRANKO MAŠIĆ: BOJNE PRIČE.

Pod zajedničkim natpisom »Bojne priče« sabrao je poznati naš književnik Branko Mašić svoje pripovijetke iz komitskog četovanja po Makedoniji i iz oslobodilačkog balkanskog rata. U kratkim i zbijenim potezima daje nam autor, koji je i sam duže vremena proboravio u neoslobođenoj Makedoniji, živu sliku života, pregaranja i mučeništva čitave jedne herojske generacije. Tu su najčuvenije vojvode naše krvi i rase, kao Gligor Sokolović, Skopljanče, Vuk, Josif, Babunski, Dolgač itd. Tko hoće da shvati Makedoniju i borbu, koja se u njoj vodila, treba da pročita ovu proživljenu i proosjećanu knjigu. U ovo vrijeme nacionalne depresije i lutanja ona će dobro doći da primjerima veličine i herojstva izazove pročišćenje u dušama sadašnjeg pokoljenja.

Knjiga se dijeli na dva dijela. Prvi započinje sa komitskom zakletvom, kojom se posvećuju osvetnici stoljetne patničke raje, a zatim nas vodi na krvava razbojišta Kozjak i Babunu, prikazuje borbu na mrtvoj straži sa turskim vojnim odredima, pa onda patnje uhvaćenoga komite i narodno sudovanje nevjernima. Drugi dio opisuje kumanovsku bitku i doživljaje sina svojega naroda, koji usred borbe nalazi sebe i spoznaje svoj narod i njegovu misiju.

Knjiga je ukusno opremljena i urešena naslovnim listom i vinjetama Joze Kljakovića. Cijena joj je Din. 20.—. Narudžbe obavlja Hrvatski Štamparski Zavod d. d. u Zagrebu, Nakladno odjeljenje, Marovska ulica 30.

DRAG. K. ANDRIJAŠEVIĆ - ZAGREB

PRILAZ ĐURE DEZELICA 75 INTERURBAN TEL. 22-64

Carinsko posredništvo
Stručno carinjenje robe

Carinsko pravozastupništvo reklamacije. Informacije za sva pitanja carinske transportne struke.

Otpremništvo robe
Svakovrsni prevozi

Prijem robe u vlastita skladišta Zastupništva i stalne veze otpremničkih kuća u zemlji i u inostranstvu.

MODERNA KNJIŽNICA
ZAGREB, Marovska ulica 30.

	Broš. Dinara	Vez
1. IZABRANE SLOV. NOVELE . .	8.—	10.—
3.-4. Zola: LURD	15.—	—.—
5. D' Annunzio: IVAN EPISKOP .	6.—	8.—
9.-11. Zola: SLOM (La Debacle) . . .	15.—	—.—
12. Kielland: ONI ŠTO RADE. . . .	6.—	8.—
3. M. Arcibašev: REVOLUCIONARCI	8.—	—.—
15. Mereškovski: FLORENTINSKE NOVELE	6.—	8.—
16. Knut Hamsun: GLAD	6.—	8.—
17.-23. F. M. Dostojevski: BRAĆA KARAMAZOVI	40.—	50.—
24. Jensen: RATNE SJENE	6.—	8.—
25. U. Notari: TRI LOPOVA . . .	6.—	8.—
37.-38. Rolland: GORUĆI GRM . . .	8.—	10.—
39.-40. B. Stanković: NEČISTA KRV .	8.—	10.—
41.-43. Strindberg: S.N SLUŽAVKE . .	12.—	—.—
44.-49. Dostojevski: IDIOT I.-IV. sv. .	35.—	—.—
50.-52. Zofka Kveder: HANKA	8.—	10.—
53.-54. Fjodorov: KAMENJE	8.—	—.—
55.-56. France: POBUNA ANGJ LA .	8.—	10.—
57.-59. Mirbeau: SEBASTIAN ROCH .	10.—	12.—
60.-61. Arcibašev: IZABRANE NOVELE	8.—	10.—

Šalje se samo pouzećem ili uz unapred poslan novac i za poštarinu.

Moderne kompletne

mlinske namještaje

Patent G. LUTHER A. G. Braunschweig

kao i svu tehničku robu:

remenje, pojase, patentne pehare, Stinerit, brtvila

dobavlja odmah sa skladišta

VILIM STEINER

Akademički trg 4. - ZAGREB - Matičina ul. 4

Telefon br. 24-09.

Najjeftiniji đački pribor
i
sve školske knjige

mogu se dobiti kod

Knjižara Z. i V. Vasića

Zagreb, Akademički trg br. 8.

Sveslovenska knjižara

M. J. Stefanovića i druga

BEOGRAD, Poenkareova ulica br. 36.

ĐAČKI DRUG

I ove godine u našem izdanju otštampan je Đački Drug, izrađen najpažljivije. Ova je knjiga u stvari Đački Prijatelj, bez koga ne treba da je ni jedan đak, jer ona pored ostalih korisnih opomena i upustava sadrži još i:

a, Principe Gramatike,
b, Hronologiju Jug. Književnosti,
c, Kako treba čitati,
d, Rečnik stranih reči,
e, Glavne franc. nepravilne glagole,
f, Izvod iz historije SHS,
g, Hronološki pregled najvažnijih istorijskih godina,
h, Tablicu množenja,
i, Kubne brojeve od 2—100,
j, Matematičke obrasce,
k, Izvod fizike,
l, Izvod iz Kemije,
m, Latinske izreke,
n, Vukov pravopis,
o, Higijenu,
p, Članak protivu alkohola,
r, Opštu statistiku itd.

Knjiga je udešena za džep, ima do 200 strana a cijena je 15 din.

Свесловенска књижарница

M. J. Стефановића и друга

БЕОГРАД, Поенкареова улица бр. 36.

ЂАЧКИ ДРУГ

И ове године у нашем издању отштампан је Ђачки Друг, израђен најпажљивије. Ова је књига у ствари Ђачки Пријатељ, без кога не треба да је ни један ђак, јер она поред осталих корисних опомена и упустава садржи још и:

а, Принципе граматике,
б, Хронологију Југ. Књижевности,
в, Како треба читати,
г, Речник страних речи,
д, Главне франц. неправилне глаголе
ђ, Извод из историје СХС.
е, Хронолошки преглед најважнијих историјских година,
ж, Таблицу множења,
з, Кубне бројеве од 2—100,
и, Математичке обрасце
ј, Извод физике,
к, Извод из Хемије,
л, Латинске изреке,
љ, Вуков Правопис,
м, Хигијену,
н, Чланак противу алкохола,
њ, Општу статистику итд.

Књига је удешена за џеп, има до 200 страна а цена је 15 дин.

TISAK HRVATSKOG ŠTAMPARSKOG ZAVODA D. D. U ZAGREBU.